

Östra centrum, Kålgården och Liljeholmen i Jönköping

**Kulturhistorisk utredning och förslag till
bevarandeprogram**

Text: Per-Ola Hallberg, Jönköpings läns museum
Foto: Per-Ola Hallberg, om ej annat anges.
Layout: Per-Ola Hallberg och Vivi Anne Andersson
Utskrift: Vivi Anne Andersson och Birgitta Eriksson,
Stadsarkitektkontoret, Jönköping.
Omslag: Östra Storgatan mot väster, kvarteret Björnen.
Foto: Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum 1988.
Tryckt: I juni 1989.
ISSN: 0349 - 7887 - 20

Kartorna som ingår i rapporten är godkända ur sekretessynpunkt enligt
Lantmäteriverkets beslut 1989-04-19.

I N N E H Å L L

Förord	Sid 3
Östra centrum, Kålgården och Liljeholmen i Jönköping	" 7
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt på Öster	" 10
Den medeltida staden – Jönköping före 1612	" 10
Närings- och bebyggelse under 1600-talet	" 12
Jönköping från 1700-talet till industrialiseringen	" 17
Handelskapitalismens och industrialismens stad	" 22
Förändringar i 1900-talets stad	" 35
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	" 38
Östra centrum – Storgatan och Smedjegatan	" 38
Liljeholmen och Båtmansbacken	" 40
Nordvästra Kålgården	" 42
Kartor över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	" 45
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	" 49
Några arkitektur- och byggnadstermer	" 89
Arkitekterna	" 91
Källor och litteratur	" 93

FÖRORD

"Östra centrum, Kålgården och Liljeholmen i Jönköping, - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram" är den tredje rapporten, i en serie på nio, som kommer att ligga till grund för ett kommunalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun. Utredningen har utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Jönköpings kommun och i nära samråd med stadsarkitektkontoret.

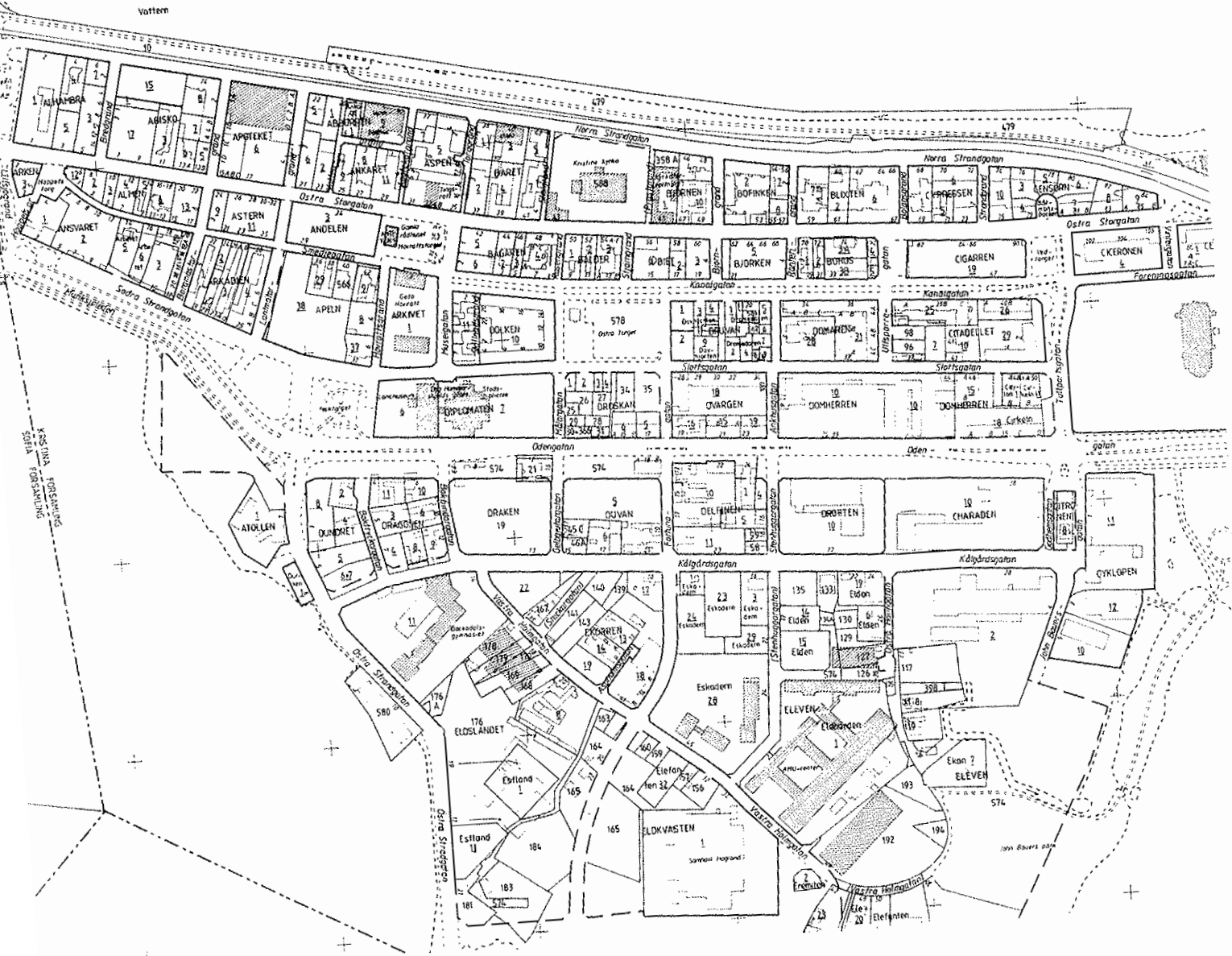
I planeringen av den framtida stadsmiljön är det av största vikt att kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden värnas. De resurser och det kunnande som finns bevarat i den äldre bebyggelsen är viktiga förutsättningar för en god framtida livsmiljö.

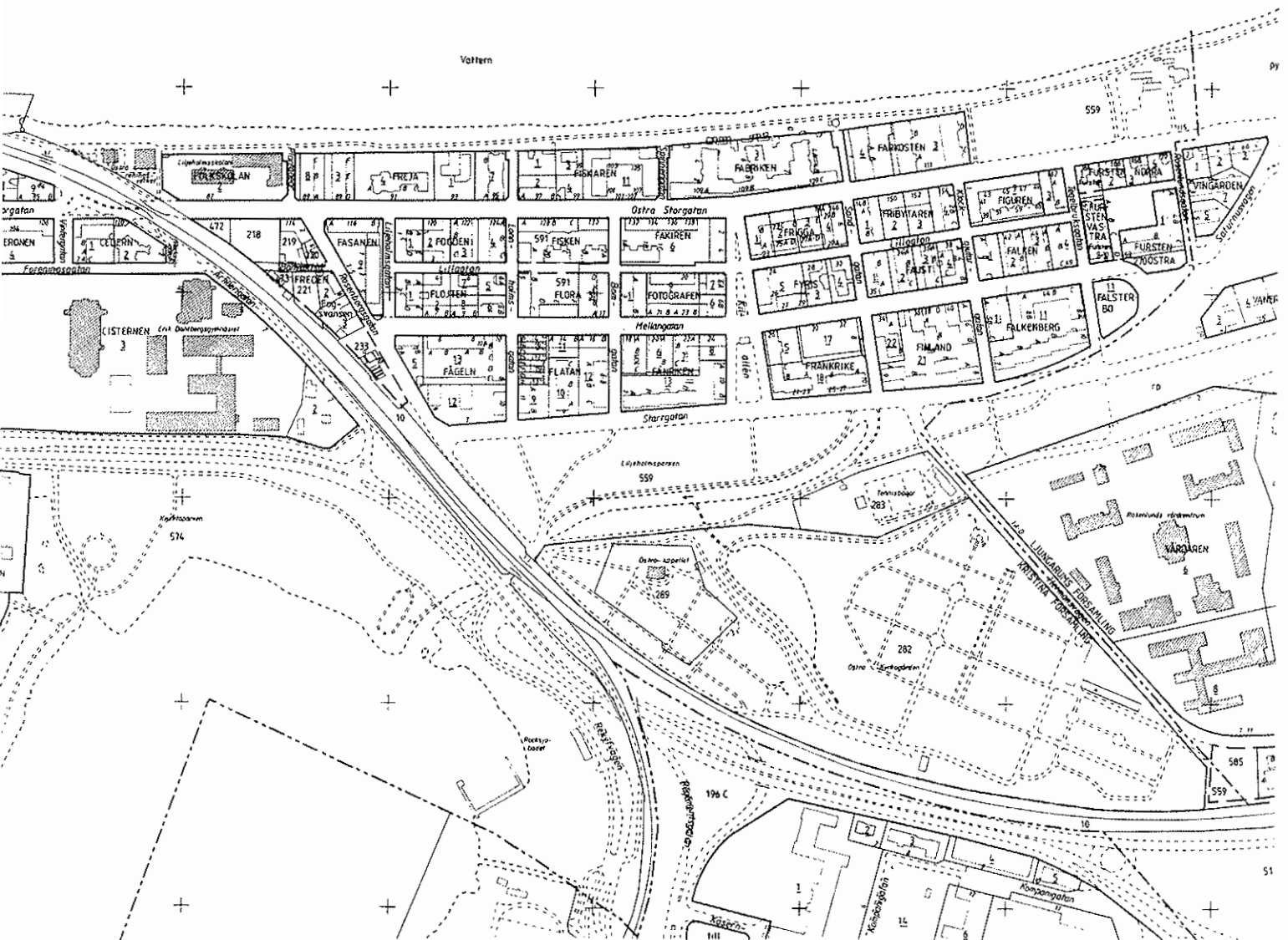
Avsikten är att rapporten skall bidra till ökade kunskaper i frågor angående bevarande och bebyggelsehistoria, både hos beslutsfattare och allmänhet.

Ett tack riktas till de organisationer, enskilda och myndigheter som deltagit i remissbehandling och revidering av rapporten.

Klas Börjesson
Landsantikvarie

ADRESSKARTA

Östra centrum, Kålgården och Liljeholmen i Jönköping

KULTURHISTORISK UTREDNING OCH FÖRSLAG TILL BEVARANDE-PROGRAM

Bakgrund

Jönköpings befolkning har under 1900-talet ökat kraftigt. 1910 hade staden omkring 27 000 invånare vilka 1970 hade ökat till 56 000. Perioden har även inneburit att Jönköpings roll som centralort stärkts. Staden är ett centrum för industri och handel samt allmännyttig service och administration. Den ökade konkurrensen om tomtmark inom centrala staden har medfört stegrade markpriser. Den dyra marken förräntas genom att varje tomt bebyggs med största möjliga våningsyta. Stora delar av den äldre småskaliga trähusbebyggelsen revs under 1950- och 60-talen.

Av de äldre miljöerna har de monumentala stenhusen kring Hovrättstorget klarat sig bäst. Rådhuset, Hovrätten, Kristine kyrka och församlingshemmet har aldrig varit i riskzonen för rivning. Nästan lika självklart har det varit att bevara några av de större handels- och ämbetsmannagårdarna vid Östra Storgatan. Hantverksgårdarna vid Smedjegatan har däremot varit omstridda. Å ena sidan har byggnaderna ansetts vara av bristande teknisk kvalitet, å andra sidan har det hävdats att byggnaderna utgör en ur kulturhistorisk synpunkt unik företeelse. Sämst har det gått för den enklaste träbebyggelsen vid Östra Torget och på Kålgården. De i många fall hygieniskt och tekniskt undermåliga bostäderna inom dessa områden utgjorde ett skäl för sanering som inte många personer ifrågasatte.

I 1980-talets stadsförnyelsedebatt är det inte endast den monumentala bebyggelsen och byggnadernas tekniska standard som uppmärksammas. Stadens mångskiftande identitet finns i debattens centrum. Värdet av hela miljöer som speglar samhällets och olika befolkningsgruppers historia ur skilda synvinklar får en allt större uppmärksamhet. I ett sådant helhetsperspektiv innehåller Jönköping en mycket stor mängd varierande bebyggelseelement väl värda att bevara.

Kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden i Östra centrum, Liljeholmen och Kålgården.

Bebyggelsen i Jönköpings östra delar har formats under en lång period, från 1600-talet fram till idag. Den utsträckta och kontinuerliga utbyggnadsperioden har medfört att stadsbilden blivit tät, detaljrik och varierande, kvaliteter som nya omfattande exploateringar inte kan uppvisa.

Arkitektur- och stadsplaneideal har, liksom sociala och ekonomiska förhållande, förändrats mellan olika tidsskeden. Stadsbilden, med dess hus, gator, torg och parker m m , speglar stadens historia. Jönköping är ett exempel både på generella förändringar, exempelvis industrialiseringen, och på speciella lokala förhållanden, som till exempel 1600-talsstadens ovanliga kombination av näringarna handel, hantverk, jordbruk och administration.

Avsikten med bevarandeprogrammets urval av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och enskilda byggnader är att det skall värna olika delar av den mångfasetterade stadsbilden. Målet är bland annat att urvalet skall spegla levnadsvillkoren för olika grupper av människor under skilda tidsperioder, liksom att påvisa de unika och allmängiltiga förhållanden som format stadsbebyggelsen.

De utvalda miljöerna kan ha olika kvalitéer. En gatusträckning som domineras av bebyggelse uppförd under ett speciellt tidsskede, exempelvis området vid Kristine kyrka eller Smedjegatan, ger en påtaglig bild av livsvillkoren i den tidens samhälle. Den sammanhängande gatubilden upplevs även som vacker på grund av att ett visst skedes enhetliga estetiska ideal präglar blickfånget.

Andra miljöer, exempelvis kv Fogden på Liljeholmen, har sitt värde genom att de innehåller byggnader för olika skeden. En serie bostadshus från skilda decennier beskriver på ett åskådligt sätt hur husbyggandets sociala, ekonomiska och estetiska förutsättningar har förändrats. Miljöns enhetlighet bygger här på ett funktionellt tema, exempelvis boende, som varierar inom vissa ramar. Miljön är kontrastrik men även harmonisk.

Ju längre tillbaka man blickar i Jönköpings historia dess färre vittnesmål i form av bebyggelse finner man. De äldsta byggnaderna har stort värde på grund av att de är sällsynta. Från senare epoker är bebyggelsens omfång större och urvalet kan göras med avseende på vad som är representativt och autentiskt istället för unikt. Den yngre bebyggelsens kvalitéer är ofta mer omstridda än äldre epokers. Det kan vara svårt att urskilja vad som är karaktäristiskt och intressant. Ur kulturhistorisk synvinkel är det dock viktigt att varje periods byggnadssätt och stil respekteras som ett uttryck för sin tid. Även efterkrigstidens bebyggelse har en historiskt given form som inte kan upprepas. Bevarandeprogrammet är ett försök att skapa ett medvetet urval av relativt närliggande perioders byggnation som i framtiden skall representera 1900-talets första hälft.

Bevarandeprogram för Östra centrum, Liljeholmen och Kålgården.

Föreliggande rapport bygger huvudsakligen på tidigare genomförda bebyggelseinventeringar. Dessa genomgångar av bebyggelsen har tidigare presenterats i förteckningsform i rapporterna "Sanering i Jönköping, del 5 - kulturhistorisk inventering av bebyggelse i Jönköpings kommun" 1975, samt i "Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum" 1982.

Det förslag till bevarandeprogram för östra stadsdelarna som nu presenteras är den tredje i en serie av rapporter för skilda delar av staden. Serien arbetas fram av länsmuseet i samråd med stadsarkitektkontoret, på uppdrag av Jönköpings kommun. Bevarandeprogrammet skiljer sig från de tidigare inventeringarna genom de förslag till insatser för bevarande, som har knutits till vart och ett av de kulturhistoriskt värdefulla områdena. Programmet kan härmed utgöra underlag för tillämpning av plan- och bygglagen (PBL). Lagen innehåller möjligheter att genom detaljplan införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud för värdefulla miljöer eller byggnader. Vidare kan utökad bygglovplikt införas och områdesbestämmelser antas för områden som ej omfattas av detaljplan. De enskilda byggnader, som är förtecknade i rapporten, föreslås huvudsakligen skyddas genom bevakning vid prövning av bygglov. Byggnadsminnesförklaring kan i vissa fall bli aktuell. Vad gäller bevarandeförslag för varje enskilt objekt, se vidare Kulturminnesvårdsprogrammet för Jönköpings kommun, stadsarkitektkontoret oktober 1988.

Föreliggande rapport inleds med en historisk bakgrund till bebyggelsens och stadsplanemönstrets tillkomst inom stadsdelarna. Detta avsnitt följs av beskrivningar av de miljöer som bedöms ha ett kulturhistoriskt och stadsbildsmässigt värde. Till beskrivningarna fogas förslag till åtgärder för bevarande. Rapportens sista del utgörs av en kvartersvis förteckning över enskilda värdefulla byggnader.

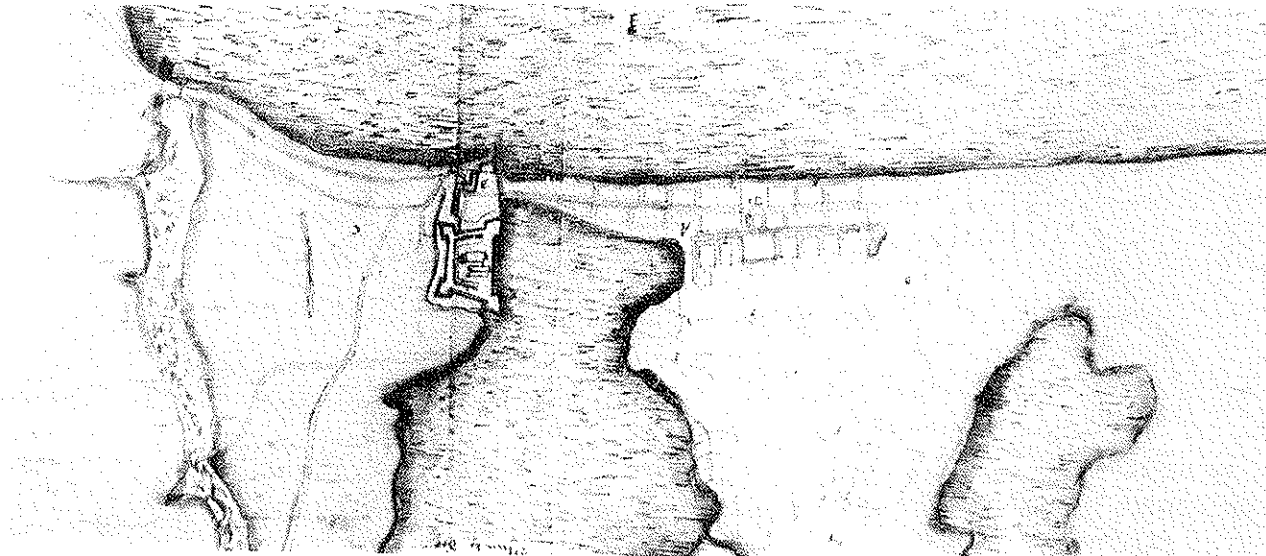
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt på Öster

Den medeltida staden - Jönköping före 1612

Vätterns södra spets var redan på medeltiden en central geografisk plats. Vid denna vändpunkt för vattenvägen Vättern löpte många landvägar samman. Från Jönköping kunde man nå orter som exempelvis Skara, Lödöse, Halmstad, Växjö och Vadstena. Det geografiska läget var en av förutsättningarna för att Jönköping skulle bli en central ort även ur många andra avseenden.

Vägmötet medförde att såväl lokala torgdagar som regionala marknader kom att hållas på platsen. Handelsverksamheten i staden understöddes från 1200-talet och framåt av Kronan. Genom olika privilegier koncentrerades handeln i området till staden och Kronans möjligheter till beskattning ökade. Jönköping blev därmed även ett administrativt centrum som bland annat tjänstgjorde som insamlingsplats för skattevaror, och troligen förekom även myntprägling.

Jönköping hade ett viktigt militärstrategiskt läge. Platsen var utgångspunkt för svenska krigsoperationer i de danska landskapen Halland, Skåne och Blekinge och därmed även målet för motsvarande danska aktioner. Platsen var från 1500-talet och fram till 1700-talets mitt befäst. Försvarsanläggningen medförde ett ökat behov av hantverkare. Skomakare, skräddare, garvare, kopparslagare, timmermän och snickare m fl försörjde sig på att hålla fästningen och dess personal i stridsdugligt skick.

Karta över Jönköping 1624, av Heinrich Thomé. Kartan visar både befintlig och tilltänkt bebyggelse. A, Staden. B, Slottet med förborgen. C, Den gamla stadens läge. D, Stadsstaketet. E, Tilltänkta befästningar. F, Moras. Kartan som ritades med norr neråt, är här vänd varför beteckningarna är upp och ned. (Krigsarkivet)

Plan för Jönköpings återuppförande, 1620-talet. Den storslagna planen illustrerar Kronans aktiva intresse för Jönköping samtidigt som den avspeglar bristen på hänsyn till de olämpliga markförhållandena på platsen. (Jönköpings historia II).

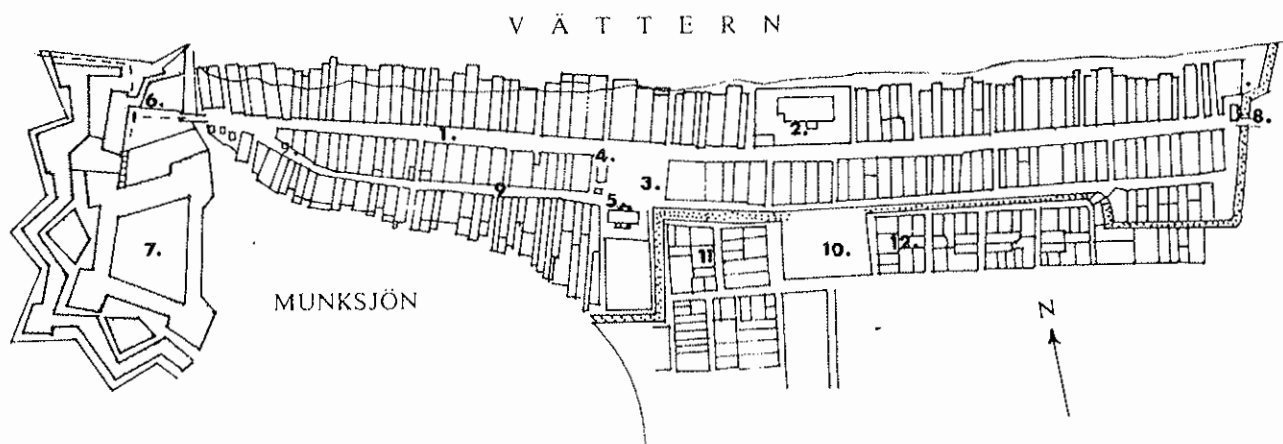
De urbana näringarna (handel, hantverk, administration o s v) bedrevs länge i kombination med jordbruk. På medeltiden dominerade jordbruket och övriga näringar kan i många fall karaktäriseras som bisysslor. Under senare århundraden ökade de urbana näringarnas betydelse och jordbruket utgjorde en extra inkomstkälla.

Under medeltiden låg staden väster om Munksjön och slottet. Området öster om Munksjön var en smal och vattensjuk sandrevel med oklara ägoförhållanden. Den enda omnämnda medeltida bebyggelsen på Öster är S:t Örjans kapell som troligtvis användes som spetsläkeshospital. Trots den för bebyggelse olämpliga terrängen planerade man redan under 1500-talet att flytta staden åt öster. Bakom den från statsmakernas sida önskade flyttningen, låg militära överväganden. På Öster skulle staden komma att ligga väl skyddad mellan fästningen och Munksjön i väster, Vättern i norr, Rocksjön i öster och kärren i söder.

Näringar och bebyggelse under 1600-talet

Efter 1612 års stadsbrand återuppbyggdes Jönköping inte väster om slottet. Av försvarsstrategiska skäl flyttades staden öster ut till en plats bakom fästningen och mellan sjöarna.

I Jönköpings stadsplan finns spår av både senmedeltida planläggningssätt och renässansens idealplan. Storgatans och Smedjegatans lätt böjda form, som följer Vätterstranden, är ett senmedeltida drag liksom de smala tomterna och vattugränderna. Kvarterens rätvinkliga form samt de inre vattenvägarna återfinns i renässansens idealplan.

Karta över Jönköping omkring 1696. Ett framträdande drag i den nya staden var Storgatan (1) som löpte parallellt med Vätterstranden. Gatan kantades på båda sidor av bebyggelse i någorlunda rätvinkliga kvarter. Tomterna inom kvarteren var långa och smala samt placerade i nord-sydlig riktning. Mellan kvarteren löpte sk vattugränder ner mot sjöarna. Vid Storgatans mitt placerades kyrkan (2) och torget (3), med rådhus (4) och hovrätt (5). Runt staden löpte tullstaketet med en port i väster (6), vid slottet (7), och en i öster (8). Under århundradets gång utbildades ännu en kvartersrad mellan Smedjegatan (9) och Munksjön. Från Munksjön grävdes en kanal till den likaledes grävda Breda hamnen (10). Denna förbands via en kanal med Rocksjön och Vättern. Väster och öster om Breda hamnen hade man börjat fylla ut och bebygga Tyska (11) och Svenska (12) Maderna. (Renritning av karta nr 20, Lantmäterikontoret Jönköping, och nr 1:6, Lantmäteriverket Gävle.)

Kronan hade under 1600-talet stora intressen i Jönköping. Staden hade på grund av läget som gränsstad en militär betydelse som resulterade i satsningar på slottet, ett vapenfaktori och ett vantmakeri. Vidare gjordes staden till centralort i ett län, vilket medförde att rättsväsendets högre instanser och länsmyndigheterna placerades här. Till sist gav Kronan speciella handelsprivilegier till staden för att på så sätt minska handeln med de danska hamnstäderna. Sammantaget medförde Kronans satsningar att Jönköping inte dominerades av en enda näring. Handel, hantverk, administration och jordbruk kom i Jönköping, till skillnad mot i många andra svenska städer, att få jämbördig omfattning.

Förhållandet mellan näringarna avspeglades i stadens geografiska mönster. I det attraktiva området kring Storgatans mittpunkt konkurrerade de större handels- och hantverksgårdarna om utrymmet med rådhus, hovrätt, kyrka och ämbetsmannagårdar. Gemensamt för stadens centrala område var att det dominerades av det socialt och ekonomiskt högsta skiktet, adelsmän, högre ämbetsmän, akademiutbildade, storköpmän och manufakturägare. Inslaget av lägre borgerskap, hantverkare, tjänstemän och småhandlare, ökade med avståndet till kyrkan och torget. Det tredje skiktet, småfolket, hade huvudsakligen sina domäner i stadsgårdarnas gårdsbebyggelse men förmodligen även på enklare gårdar längs stadens infarter. Utanför den tätbebyggda staden fanns slutligen ett område med kålgårdar samt stadens jordbruks- och skogsmark.

Jönköpings roll som administrativ centralort konsoliderades under 1600-talet. Detta manifesterades i den omfattande byggnadsverksamheten, rådhuset, hovrätten, kyrkan och underhållet av slottet. Landshövdingeämbetets, landskansliets och hovrättens förläggande till Jönköping medförde också ett ökat behov av representativa bostäder för ämbetsmännen. All denna byggnadsverksamhet ställde stora krav på tillgång till hantverkare.

Administra- tion

Stadens styrelseskick kom i stora drag att bygga på radsprincipen från 1288 fram till 1862 års lag om kommunstyrelse i stad.

Det första rådhuset på Öster är föga känt. Byggnaden uppfördes omkring 1620, vid torgets västra sida och förstördes vid en brand 1691. Ett nytt rådhus uppfördes på samma plats efter ritningar av landshövdingen Erik Dahlbergh. Byggnaden stod helt klar 1703. Det nya rådhuset var en monumental byggnad i sten som innehöll en rad olika funktioner, en stor och en liten rådssal, en kämnärskammare samt källarestuga med källaremästarens våning. Flyglarna innehöll kvinno- respektive mansfängelse.

Rådhuset ritat av Erik Dahlbergh 1692. (Riksarkivet)

Genom 1634 års regeringsform inrättades Göta hovrätt med säte i Jönköping. Hovrättens uppgift var att pröva underliggande domstolars beslut. Rätten placerades till att börja med provisoriskt på slottet och sedan i rådhuset. Arbetet med en hovrättsbyggnad, vid torgets södra sida, påbörjades 1639 men slutfördes inte helt förrän 1665.

Göta hovrätt 1775. Uppmätningensritning av O Tempelman före ombyggnaden på 1780-talet. (Riksarkivet)

Den första kyrkan på den nya kyrktomten var en provisorisk byggnad av trä, som var i bruk 1625-1675. Uppförandet av en stenkyrka på samma tomt började dock redan 1649 och den nya kyrkan invigdes 1673. På kyrktomten uppfördes även en skolbyggnad 1695. Det var en tvåvåningsbyggnad i sten, ritad av Erik Dahlbergh.

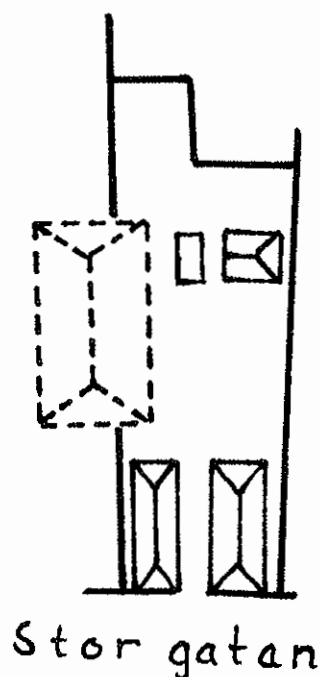
Kyrkan

Kristine kyrka, avbildad omkring 1790.

- Handel** På 1600-talet blomstrade handeln i Jönköping. Stadens redan tidigare fastställda privilegier bekräftades och utvidgades i merkantilismens anda. Jönköping var en av de få inlandsstäder som fick behålla sina exporträttigheter. Stadens särställning ingick i ett försök att främja handeln via de svenska sjöstäderna och begränsa handeln över den danska gränsen.
- Hantverk** De dominerande hantverksyrkena i Jönköping var under 1600-talet timmermän, gryt- och kanngjutare, kopparslagare och smeder. Timmermännen arbetade på slottsbygget och vid uppförandet av den nya staden på Öster. Koncentrationen av metallbearbetande hantverkare berodde möjligen på den blomstande handeln, med bland annat oxar, som gav handelsmännen och bönderna relativt gott om kontanter att spendera på dyra metallarbeten. Den övervägande delen av det stora antalet smeder i staden utförde arbeten åt vapenfaktoriet. Även vantmakeriet svarade för sysselsättningen åt många hantverkare, exempelvis färgare, spinnare och vävare.
- Bostäder** Stadsgårdarnas utformning varierade i 1600-talsstaden. Den äldsta typen av gårdsbildning har sina rötter i den medeltida agrara bebyggelsen. Huvudbyggnaden låg i dessa fall inne på tomten som omgärdades av uthuslängor. Mot gatan fanns en bodlänga med körport.
- Det byggdes även gårdar där huvudbyggnaden låg med en gavel mot gatan och uthusen längre in på gården. Denna typ av bebyggelse finns även i gamla stan i Stockholm och medeltida tyska städer.

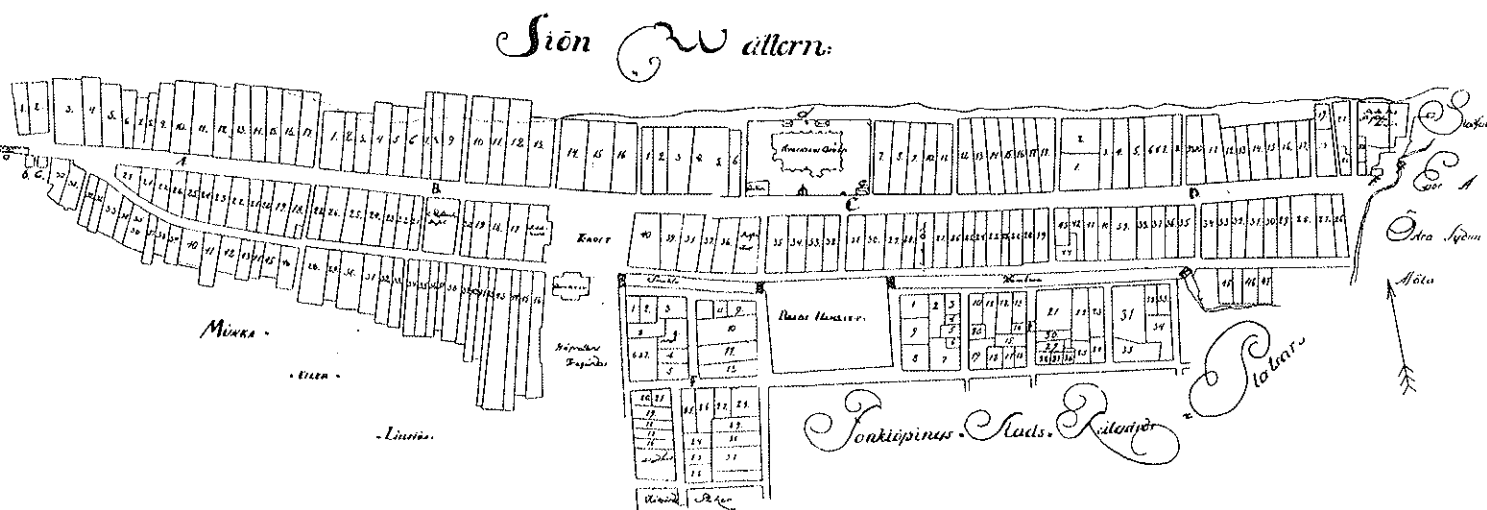
Gavelvända hus i nuvarande kvarteret Alhambra. Det streckade huset tillhör granntomten. Skiss efter ritning över kronobränneriet från 1770-talets mitt. (Riksarkivet)

I den gårdstyp som under 16- och 1700-talen successivt kom att bli den dominerande ligger huvudbyggnaden med långsidan mot gatan. Uthusen är grupperade omkring en bakomliggande gård. Den nya gårdsformen ansågs befrämja stadens prydighet och bland annat Erik Dahlbergh propagerade för det nya byggnadssättet efter en stadsbrand på 1690-talet.

I gårdens huvudbyggnad hade ämbetsmannen sin representativa bostad, hantverkaren delar av sin verkstad och sin bostad samt köpmannen sitt kontor och sin bostad. Huset var en eller två våningar högt, uppfört i liggande timmer utan träpanel och omålat. Sadeltaket var täckt med näver och torv.

Gården omgärdades av magasin, stallar, vagnbodar, brygghus och andra ekonomibyggnader samt bostäder för drängar, pigor och gesäller. När gården låg mot sjön hade den egen brygga. Gårdarnas placering, storlek och ekonomibyggnader varierade efter ägarnas yrke och ställning. Längs Storgatan låg de något större gårdarna som innehades av ämbetsmän och välbärgade köpmän. Smedjegatan var en utpräglad hantverksgata där smederna på vapenfaktoriet anvisades tomter. På Maderna bodde främst hantverkare. I utkanten av Maderna och vid landsvägen utanför tullportarna fanns det inslag av s k småfolksbebyggelse, d v s mindre gårdar för arbetskarlar, båtsmän m fl.

Karta över Jönköping 1745, av C M Edborg. Jönköpings stadsplan var fram till 1800-talets mitt i alla väsentliga delar den samma som under 1600-talet. Bebyggelsen ökade möjligen något i omfattning på Maderna. Stadens invånarantal steg under 1700-talet långsamt från omkring 2000 personer till 2700. (Stadsingenjörskontoret, Jönköping)

Jönköping från 1700-talet till industrialiseringen

Handel	Handeln i Jönköping stagnerade under 1700-talet. Staden miste genom frederna i Brömsebro och Roskilde sin betydelse som gränshandelsstad. Transporterna till exporthamnarna var dyra. Handeln med omlandet försvårades av att Jönköping fick konkurrens av städer som exempelvis Borås, Bogesund, Gränna och Eksjö. Mot slutet av århundradet avskaffades de enskilda marknaderna i riket och istället infördes frimarknader till vilka alla rikets handelsmän hade tillträde. Merkantilismen ersattes av en frihandelspolitik som var inledningen till näringsfrihetens epok.
Hantverk	Hantverket behöll under 1700-talet sin relativt starka ställning. Byggnadshantverkarnas antal minskade när byggnationen sjönk men i gengäld ökade antalet lyxbetonade hantverksyrken. Hattmakare, perukmakare och tenngjutare m fl hade en stabil kundkrets i ämbetsmännen och förvaltningen. Kronans intresse för hantverket i Jönköping avtog när staden miste sitt militärstrategiska läge. Underhållet av slottet minskade och vantmakeriet förde en tynande tillvaro. Gevärsfaktoriet uppehöll däremot fortfarande en ganska omfattande verksamhet. Därutöver fanns mot slutet av 1700-talet endast två mer betydande verksamheter, tobakstillverkningen och färgerierna. Några mindre anläggningar var ett tegelbruk öster om staden och ett såpsjuderi vid Österport.
Administration	Stadens och länets administration behöll i huvudsak sitt tidigare omfång. Detta avspeglades i byggnadsverksamheten. När slottet brann 1739 byggdes inga nya lokaler till länsförvaltningen utan landshövdingen och hans kansli kom att hyra lokaler i staden.
Kyrkan	Östra kyrkogården, som anlades 1612 öster om staden och söder om Liljeholmen, fick 1707 sin första större kapellbyggnad. Kapellet byggdes med Erik Dahlberghs äldre slottskapell som förebild och fick samma plan, i form av ett grekiskt kors.
Bebyggelse och bostadsformer	Jönköping höll sig under 1700-talet och början av 1800-talet huvudsakligen inom sina tidigare gränser. Det något ökade antalet invånare bereddes bostäder genom att bebyggelsen i kvarteren, och inom gårdarna, förtätades. Ombyggnaderna av gårdarna skedde främst efter de stora stadsbränderna. Huvudbyggnaderna blev under århundradet i allmänhet uppförda till två våningar, försedda med träpanel och taken täcktes med tegel. På grund av bränderna förekom det trots allt en ganska omfattande "ny"-byggnation som kunde försörja delar av den minskande skaran av byggnadshantverkare.

*Smedjegatan från Borgmästaregränd mot Hovrättstorget, 1908.
Närmast kameran Smedjegatan 22 och bortom det nr 24 och nr 26.*

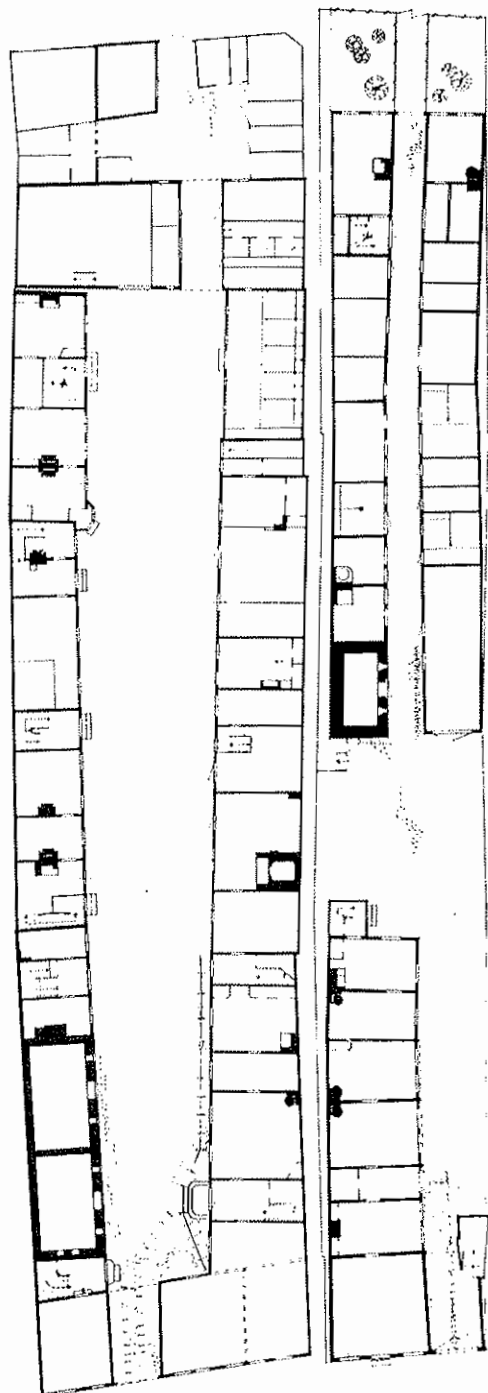

*Gården på Smedjegatan 24,
1933. Fotot är taget mot
söder. Observera sten-
källaren (tv) som ligger
ovan mark pga de dåliga
grundläggningsförhållan-
dena.*

Vid 1700-talets början dominerades tomterna längs Munksjön helt av hantverksgårdar. Bebyggelsen på Smedjegatan 24 är ett garveri från 1760-talet. Huvudbyggnaden, och efterhand även flertalet av gårdsbyggnaderna, inkläddes med stående träpanel som rödfärgades, och taken täcktes med tegel. I gathuset fanns sängkammare med förmak och en körport i bottenplanet, samt två kammare och ett kök på övre plan. Längs den smala gården låg garveriverkstaden, förvaringsutrymmen samt torkvind. På gården fanns även bostäder för tjänstefolk och ett svinhus.

På 1830-talet hade de tidigare hantverksdominerade fastigheterna längs Smedjegatan till stor del tagits över av handelsmännen, men de behöll mycket av sin gamla form. Fastigheten på Smedjegatan 26 uppfördes på 1760-talet och tjänstgjorde från 1800-talets början som handelsgård. Huvudbyggnaden innehöll två kammare, salubod med ingång från körporten, samt sal, förmak och sängkammare. Under 1860-talet utvecklades saluboden till en butik med permanent utställning av varorna samt ingång och skyltfönster mot gatan. Parallellt med detta fortsatte handeln inne på gårdarna. Runt gården fanns ett antal kammare, kök, bagarstuga, packbodar, källare, stall, bryggghus, foderrum, vagnbod och svinhus.

Tomten har, liksom flertalet längs Munksjön, förlängts med utfyllnader och bryggghus ut i vattnet. Vid bryggorna hade gårdsägarna sina båtar som utnyttjades bl a för varutransporter.

Gårdar vid Smedjegatan 24 (th) och 26 (tv). (Nordiska museet, 1933)

Östra Storgatan 47, 1933.

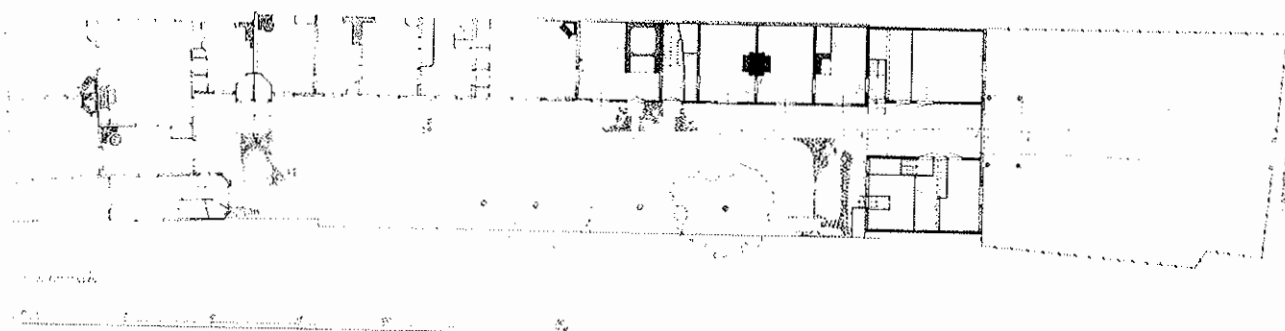
*Gården på Östra Storgatan 47,
1933.*

Längs Storgatan låg de på ett likartat sätt uppbyggda ämbetsmannagårdarna. Ett exempel är den Millqvistska gården på Östra Storgatan 47. Gården byggdes 1790 och utnyttjades under de följande hundra åren som bostad av olika ämbetsmän.

Huvudbyggnaden hade ett bottenplan bestående av förstuga, förmak, sal och två kammare. Övre plan hade samma rumsindelning och huset hade källare. På gården fanns en flygelbyggnad med bl a kammare, kök och skafferier, liksom en liten kontorsbyggnad, ett stall och en vagnbod. Gården har till det yttre kvar sin form men inre omdisponeringar har gjorts. Huvudbyggnaden hade stående locklistpanel som mot gatan var målad i en ljus gul färg och mot gården i en röd. Fasaden är typisk för träarkitekturen i Jönköping. De betonade elementen är taklisterna, hörnpilastrarna och portalen. Dessa element kunde vara bärare av olika stilar under olika skeden men de var alltid viktiga delar i kompositionen. Samma mönster fanns ofta även hos enklare gårdar och hyreshus i trä.

Till alla gårdar i staden hörde jordbruksmark. På Bymarken hade borgarna mark som främst utnyttjades till bete men man odlade även vinterråg och vete. Marken brukades samfällt till år 1818 då jordbrukets betydelse för stadsborna hade minskat och jorden delades upp. Varje gård i staden hade också en egen kålgård söder om Maderna. Där odlades grönsaker och frukt m m. På vissa kålgårdar uppfördes sammarbostäder, lusthus och växthus.

JÖNKÖPING

Östra Storgatan 47.
(Nordiska museet, 1933)

Handelskapitalismens och industrialismens stad

Från att under 1700-talet ha varit en ofördelaktigt belägen inlandsstad kom Jönköping under 1800-talet åter att bli en förhållandevis centralt placerad ort. Göta kanal, som öppnades i sin helhet 1830, och järnvägens södra stambana, som invigdes 1864, medförde att transporterna till och ifrån staden blev snabbare och billigare. Kanalbygget bidrog till att yttre hamnen i Jönköping utvidgades. Breda hamnen inne i staden fylldes igen och Östra torget bildades. Järnvägen drogs förbi Östra kapellet och ner till Vätterstranden i närheten av den tidigare platsen för Österport. Sträckningen fortsatte åt väster på en utfylld bank i Vättern fram till stationshuset vid hamnen i väster. Bebyggelsen norr om Storgatan förlorade därmed kontakten med vattnet. Även tomterna vid Smedjegatan förlorade den omedelbara vattenkontakten, då Munksjön fylldes ut och kajer anlades.

Den ökade handeln i Sverige och i Jönköping, under början av 1800-talet medförde att det samlades ett allt större kapital hos handelsmännen. Kapitalet kom, bl a via nystartade banker, att användas för grundläggande av industrier. Genom det ökade antalet anställda inom industrierna drogs allt fler människor in i penninghushållningen och beroendet av eget jordbruk minskade. Handelskapitalismens och industrialismens stad karaktäriseras bl a av den allt större sociala och ekonomiska skillnaden mellan å ena sidan industriidkare samt handels- och ämbetsmän och å andra sidan småfolk och arbetare.

Stadens centrala zon dominerades av handel och administration kombinerat med borgerligt boende. I Jönköping utökades centrumområdet åt väster. På det tidigare slottsområdet förlades, enligt statens villkor för upplåtelse av marken, allmänna institutioner och parker. Riksbanken, läroverket och järnvägsstationen är exempel på sådana verksamheter. De nya bankerna koncentrerades till ett område i anslutning till dessa verksamheter, men öster om kanalen.

Centrumområdet övergick successivt, mot stadens gränser, i en kombinerad hantverks-, industri- och bostadszon som präglades av det lågborgerliga skiktet och även i viss mån av den ökande skaran arbetare. Den stora utvidgningen av staden med industrier, hyreshus för de borgerliga skikten och för arbetarna, skedde på Väster. Jorden söder och öster om staden kunde ej bebyggas p g a att den var donerad från staten under villkor att den ej fick övergå i enskild ägo. I väster däremot kunde utvidgningen ske på privatägd mark.

Banker och industri

Samtidigt med kommunikationernas utbyggnad ökade antalet industrier och banker i Jönköping. Smålands privatbank, senare Smålands enskilda bank, grundades 1837. Banken hade sina lokaler bl a i Stora hotellets byggnad, innan man år 1901 flyttade till ett eget hus vid Storgatans och Smedjegatans mötespunkt. I närheten fanns också sparbanken, grundad 1831, och ett provinskontor för Stockholms handelsbank från 1874.

*Nordiska handelsbanken (f d Stockholms handelsbank),
Östra Storgatan 13 B. Byggnaden uppfördes 1882.
Foto troligen 1910-talet.*

Den ökade industrialiseringen medförde att antalet industriarbetare ökade från omkring 650 personer år 1863 till ca 3000 anställda 1895. De nya industrierna förlades till utkanten av den tätbebyggda staden. De dominerande företagen, Tändsticksfabriken, Jönköpings mekaniska verkstäder och Munksjö pappersbruk, placeras i väster. Men även Liljeholmen och Kålgården var områden som delvis industrialiserades. På Liljeholmen fanns under perioden 1877 till 1931 Sahlströms yllefabrik med som mest 300 anställda. På Svenska maden startade Lindells vägfabrik sin verksamhet, och på Kålgården fanns flera ganska betydande anläggningar, främst Framnäs snickerifabrik och Nydals gjuteri.

Vid 1800-talets mitt förändrades handeln i Jönköping, det utvecklades en detalj- respektive partihandelsgren. Partihandeln och de större detaljhandlarna verkade fortfarande på handelsgårdar med butik i gatuhuset samt lager och stall m m inne på gårdarna. Mindre detaljhandlare hade däremot både butik och lager i lokaler i något av de allt vanligare hyreshusen. Handelns omfattning ökade under hela perioden i en relativt jämn takt även om konjunkturerna växlade allt snabbare.

Handel

Under 1800-talet och början av 1900-talet var hantverket fortfarande starkt i Jönköping. De lyxbetonade yrkena tenderade att minska medan nyttobetonade verksamheter, bagare, målare, skräddare m m ökade. Den förändrade yrkesfördelningen bland hantverkare berodde för det första på att skråtvånget upphörde 1846, och att det då blev lättare för mindre hantverkare att etablera sig. För det andra bidrog den minskade graden av självförsörjning bland den ökande skaran av arbetare till att de nyttobetonade hantverkarnas kundunderlag förstärktes.

Hantverk

Det borgerliga nöjeslivet fick under 1800-talet en mer framträdande position i staden. Stedtska gården belägen vid Storgatan, bakom rådhuset, användes från 1818 av Assemblée och stadshusbolaget som societetshus. Efter 1860 tog det nybyggda Stora hotellet, med sin festvåning, över rollen som borgerlighetens samlingsplats. Det byggdes även ett teaterhus av trä vid Hovrättstorget, mitt emot rådhuset. Denna byggnad ersattes 1905 av en större hotell- och teaterbyggnad i sten. I stadens omgivningar fanns flera värdshus. Ett exempel är Liljeholmens plantage på tomten öster om Östra folkskolan och ett annat Aspholmens värdshus på Kålgårdsområdet.

Nöjesliv

Aspholmen, 1904.

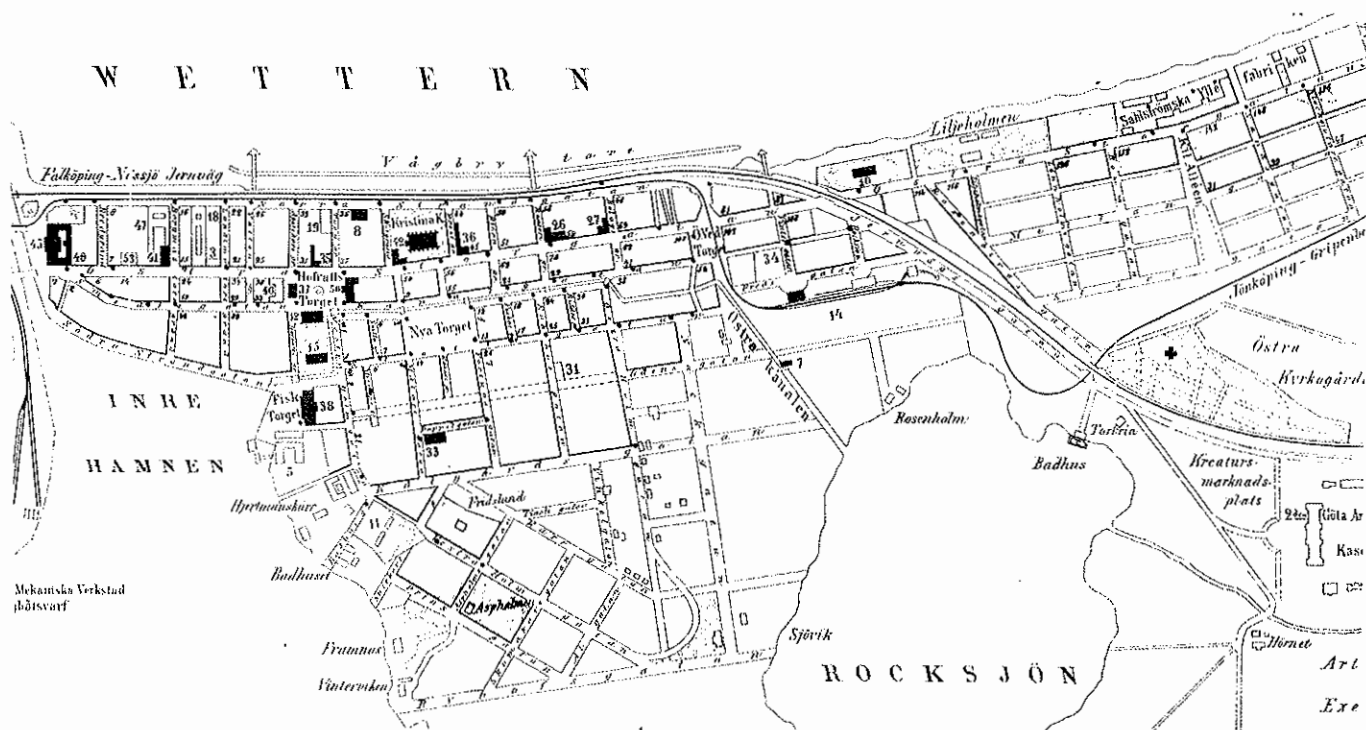
Kommunal verksamhet

Efter kommunreformen 1862 ökade kommunens allmänna åtaganden. Vatten och avlopp infördes successivt, polis-, brandkårs- och sjukvårdsväsendet ökade i omfattning och ett badhus byggdes.

Det alltmer komplexa industrisamhället medförde ett ökat behov av kommunala lagar och stadgor och därmed också en ökad administration. Det gamla rådhuset blev för litet, och man flyttade till det tidigare läroverket vid Rådhusparken.

Stadsplan

Byggnadsväsendet i städerna reglerades i "Kongl. Maj:ts nådiga byggnadsstadga för rikets städer af den 8 maj 1874". Här stadgades att det "för hvarje stad skall finnas plan för stadens ordnande och bebyggande". År 1875 upprättades en sådan plan för Jönköping. Planen var ett försök att behärska stadens allt snabbare tillväxt. Man ville med hjälp av en heltäckande plan reglera hela stadsbebyggelsen, både stadskärnan och de fritt uppvuxna förstäderna. Den vilda bebyggelsen var både olämplig ur praktisk synpunkt, brandfarlig och ohälsosam, samt estetiskt otillfredsställande.

Jönköpings östra delar. Utsnitt av plankarta 1895.

8, Elementarskola för flickor. 10, Folkskola. 11, Fagerqvists handelssträdgård. 12, Göta hovrätt. 14, Gripenbergbanans station. 15, Hovrättens arkiv. 31, Lindells vägfabrik. 33, Missionskyrkan. 36, Prästgården. 37, Rådhuset. 40, Smålands enskilda bank. 41, Stockholms handelsbank. 45, Stora Hotellet. 46, Stadshuset. 50, Teaterhuset.

1875 års stadsplan kan tydligast urskiljas på Liljeholmen, i det nord-sydligt orienterade gatunätet med rätvinkliga kvarter och tomtskillnadsgator. På Kålgården anpassades planen redan 1879 till den befintliga bebyggelsen.

Den nya staden skulle genomkorsas av breda esplanader och kvarteren delas av sk tomtskillnadsgator. Avsikten var att gatorna skulle hindra eventuella bränders spridning, släppa in sol och luft till bostäderna samt åstadkomma långa vackra perspektiv. Tidens planideal var fortfarande baserat på renässansens rutnmönster, men i en modifierad form. Jönköpingsplanen från år 1875 bearbetades senare i flera omgångar fram till 1924 då den sista stadsplanen som omfattade hela staden kom.

Planen kom på lång sikt att få stor betydelse för utbyggnaden av Öster. När Liljeholmen bebyggdes på 1870-talet kom det att ske efter det angivna planmönstret. Även 1920-, 30- och 40-talens nybyggnadsverksamhet på Liljeholmen höll sig inom de angivna ramarna. Regleringen av de tidigare bebyggda områdena gick däremot trögt. Kålgården var ett område där man successivt, redan från år 1879, tvingades anpassa planerna till rådande förhållanden.

Den kommunala verksamhet, förutom stadsplaneregleringarna, som kom att sätta störst spår på Öster var skolorna. År 1846 inrättades den första folkskolan i en tidigare privatskola vid kanalen. Skolhuset, som uppfördes 1824, skilde sig inte från de övriga gårdarnas utseende. Det var en envånings träbyggnad med träpanel, sadeltak och sex fönsteraxlar. I en gårdsbyggnad fanns lärarens bostad. Samma år, 1846, övertog folkskolan även en privat flickskola vid kanalen. Denna byggnad var en traditionellt utformad gård som omändrats till skollokal. Folkskolorna flyttades år 1871 till nybyggda lokaler på Liljeholmen, öster om järnvägen vid Vätterns strand. En utbyggnad av dessa lokaler genomfördes år 1900. Inom området fanns även två privata flickskolor; dels Storckenfeldtska flickskolan grundad 1847 och inrymd i en byggnad på Tyska maden, dels Östra elementarläroverket, invigt 1887, placerat i kvarteret väster om Kristine kyrka vid Norra Strandgatan.

Skolor

Kanalgatan 20, 1908. Folkskolan övertog dessa lokaler av den tidigare Lancasterskolan 1846.

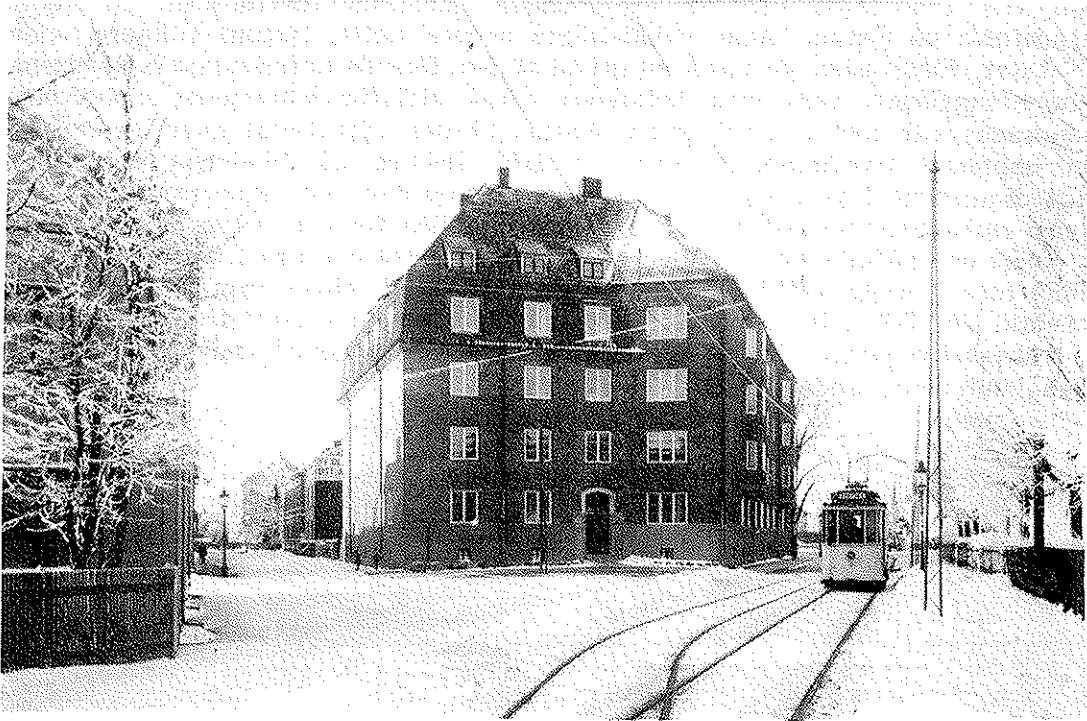
Bostadsformer, förtätning och nybyggnad

Fram till 1940-talet var de kringbyggda gårdarna fortfarande en vanlig bostadsform på Öster. Under 1800-talets senare hälft, liksom tidigare under 1700-talet, förtätades gårdarna på grund av den ökande befolkningen. Gårdarnas ekonomibyggnader, som inte behövdes efter självförsörjningens upphörande, omändrades till små uthyrningslägenheter. Staden förtätades även genom att man uppförde tvåvånings hyreshus i trä, främst på Maderna och norra Kålgårdsområdet. Hyreshuset låg oftast med långsidan mot gatan och uthus samt mindre verkstäder m m på gårdarna. Karaktäristiskt för denna typ av bebyggelse var också den påfallande mängden av butiker. I varje gathörn trängdes bakerier, mjölkaffärer, speceriaffärer och konditorier med glasmästerier och andra hantverk. På 1800-talet upptogs även tidigare obebyggda områden av denna typ av trähusbebyggelse. På Öster skedde denna utbyggnad huvudsakligen på Liljeholmen längs landsvägen till Huskvarna.

Rosenbergsgatan från Östra folkskolan, 1908. Till vänster det s k "skrevet" och till höger skimtar de ännu bevarade träbyggnaderna i kvarteret Freden.

Omkring sekelskiftet började de borgerliga bostadsformerna att förändras. Utanför stadsgränsen i väster, på Bäckalyckan och längs Dunkehallavägen, uppfördes villor. Dessutom byggdes, om än i relativt liten omfattning, hyreshus i sten med stora lägenheter. Dessa stenhus koncentrerades främst till Väster och till området vid den tidigare Österport, där småfolksbebyggelsen revs. Lägenheterna i dessa hus hade ofta de representativa rummen i en fil längs gatan och de privata mot gården. De nya hyreshusen saknade helt gårdbebyggelse.

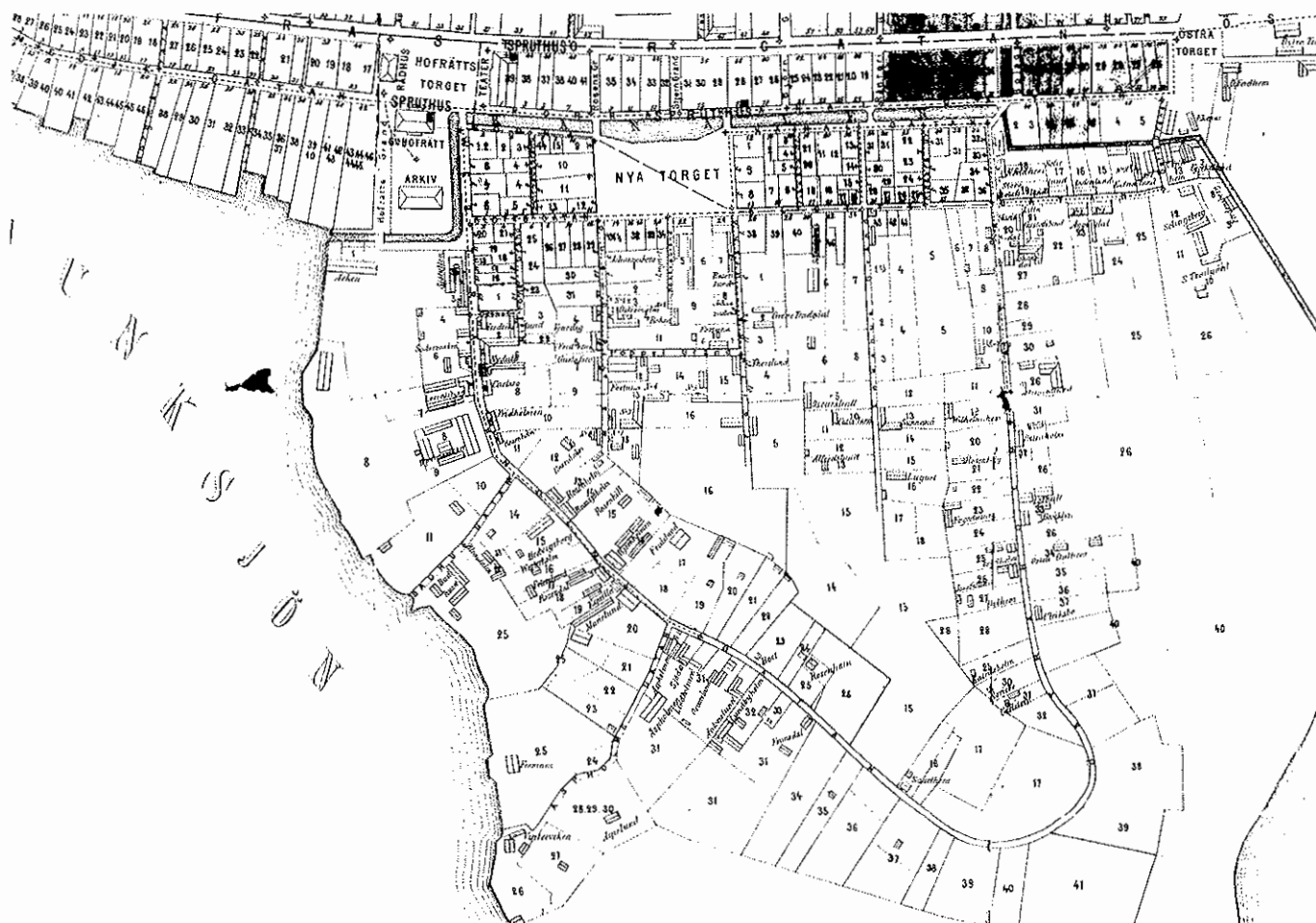
Kvarteret Cedern, 1921. Spårvägen gick längs nuvarande Artillerigatan.

Före 1800-talets inträde var Kålgårdsområdet i det närmaste obebyggt. Bebyggelsen ökade under 1800-talet men utbyggnaden var i hög grad beroende av områdets tidigare utformning och funktion.

Kålgården

När staden 1612 flyttades österut gällde detta även de till stadstomterna hörande kålgårdarna. Delar av Tyska och Svenska Maderna samt de sankta markerna längre söderut, mellan Munksjön och Rocksjön, utnyttjades för odling av i första hand grönsaker. Åkerlyckor och betesmarker fanns på andra håll, bland annat väster om staden. Odlingslotterna förlades huvudsakligen till områdets högsta och torraste partier. Holmgatans sträckning, som har sitt ursprung på 1600-talet, visar än idag det odlingsbara områdets placering. Gatan löper i en båge runt det djupaste, och fortfarande obebyggda kärret. Markerna längs sjöarnas stränder och söder om Holmgatans sydligaste punkt var även de alltför vattensjuka för att kunna uppodlas. Bebyggelsen på Kålgården utjordes under 1600-talet förmodligen endast av mindre redskapsbodar och skjul tillhörande odlingsverksamheten samt av vantmakeriets ullmagasin och en väderkvarn med stuga.

Under 1700-talet, som var ett århundrade av minskad byggnadsverksamhet i Jönköping, förändrades Kålgårdens utseende endast i ringa omfattning, men stadsbebyggelsen på Maderna förtätades och utvidgades något åt söder genom utfyllningar. Vattennivån inom området sänktes även genom att fördämningarna vid Vätterns utlopp, Motåla ström, slopades. I samband med Madernas utvidgade bebyggelse uppstod de nord-sydliga gränderna, idag Gelbgjutargatan, Fortunagatan och Stenhuggargatan, vilka förband Kålgården med stadens tätbebyggda del. På södra Kålgården uppfördes ett bostadshus på lägenheten Aspholmen. Väster om Aspholmen låg Blekholmen som användes vid blekning av linnetyger från stadens väverier.

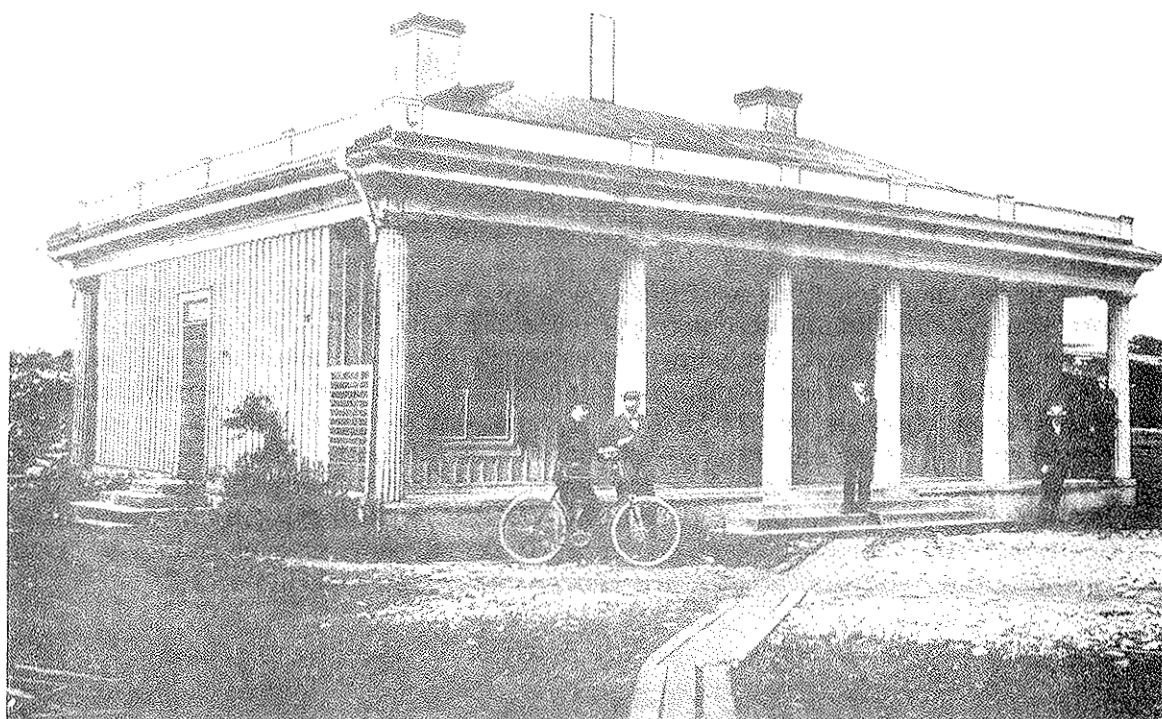

Kålgården, utsnitt av 1879-års karta.

I början av 1800-talet ökade antalet bebyggda lägenheter på Kålgården. Vissa odlingslotter blev då säte för borgarnas sommarnöjen. Små kombinerade redskapsbodan och lusthus uppfördes på många av kålgårdarna. Eftersom området inte var kvartersindelad och hade gatuadresser fick de flesta byggnader ett eget namn som exempelvis Venedig, Hedvigsborg eller Alfredslund. Det uppfördes även några större bostadshus, exempelvis Framnäs som var provinsialläkaren Casperssons sommarnöje. På 1800-talet fanns det flera möjligheter att roa sig på Kålgården. Lägenheterna Aspholmen, Fridslund och Fortuna var trädgårdsanläggningar med utvårdshus och kâgelbanor. Stadens teatrar var tidigt förlagda till området. Redan under 1700-talet fanns de s k Commediehuset vid Fortuna, som närmast var en teaterlada, liksom Operahuset vid hörnet Änkhusgatan - Kanalgatan som övertog verksamheten omkring år 1800.

Lusthus vid Kålgårdsgatan, 1904.

Framnäs.

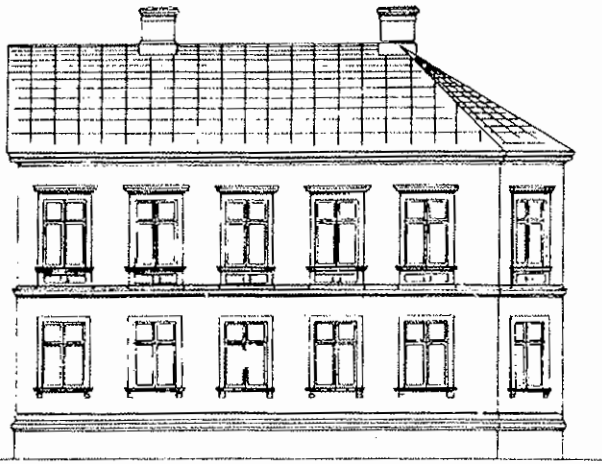
Industrialiseringsprocessen, som bland annat innebar befolkningsökning, minskande självförsörjning och skråväsendets upphörande (1846), medförde att byggnationen på Maderna och norra Kålgården ökade. Främst uppfördes byggnader för hantverk, småindustri, handel samt enkla bostäder. Utbyggnaden skedde utanför stadsplanlagt område vilket innebar att det oregelbundna gatusystemet konfirmerades och att bebyggelsen blev mycket blandad. Bostäder, verkstäder och småindustri låg insprängda bland kvarvarande trädgårdar och lusthus. I en stadsplan av P. G. Sundius, fastställd 1877, gjordes ett försök att reglera området. Det planerade nord-sydligt orienterade rutnätsmönstret övergavs dock redan efter två år. Då hade det visat sig vara för svårt, och framför allt dyrbart, att genomföra en stadsplan som inte tog hänsyn till befintliga oregelbundet bebyggda kvarter och givna markförhållanden. Inte heller de nya mer försiktiga regleringarna i 1879-års stadsplan fick någon omedelbart genomgripande effekt på området. Efterhand, främst på 1910-talet lyckades man dock genomföra Odengatans och Kålgårdsgatans öst-västra dragningar genom området. De nya gatorna medförde att Kålgårdsområdet avskiljdes från stadens centrum på ett mer markant sätt än tidigare. När bilismens omfattning senare ökade förstärktes gränsen ytterligare.

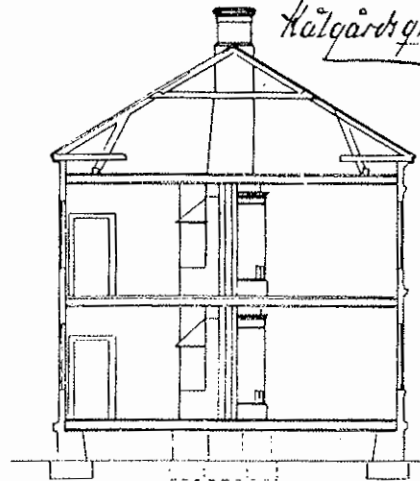
Odengatan vid anläggandet 1904.

Ritning till Nybyggnad å Kålgården Litt B. N° 15 i Jönköping

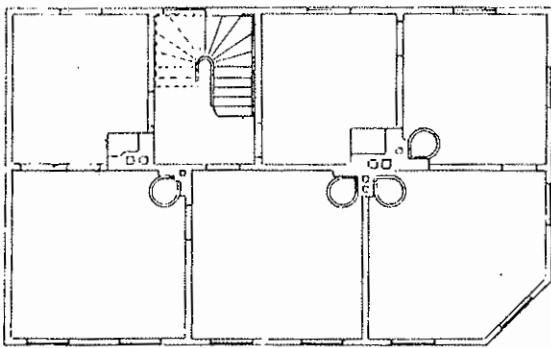
Facade

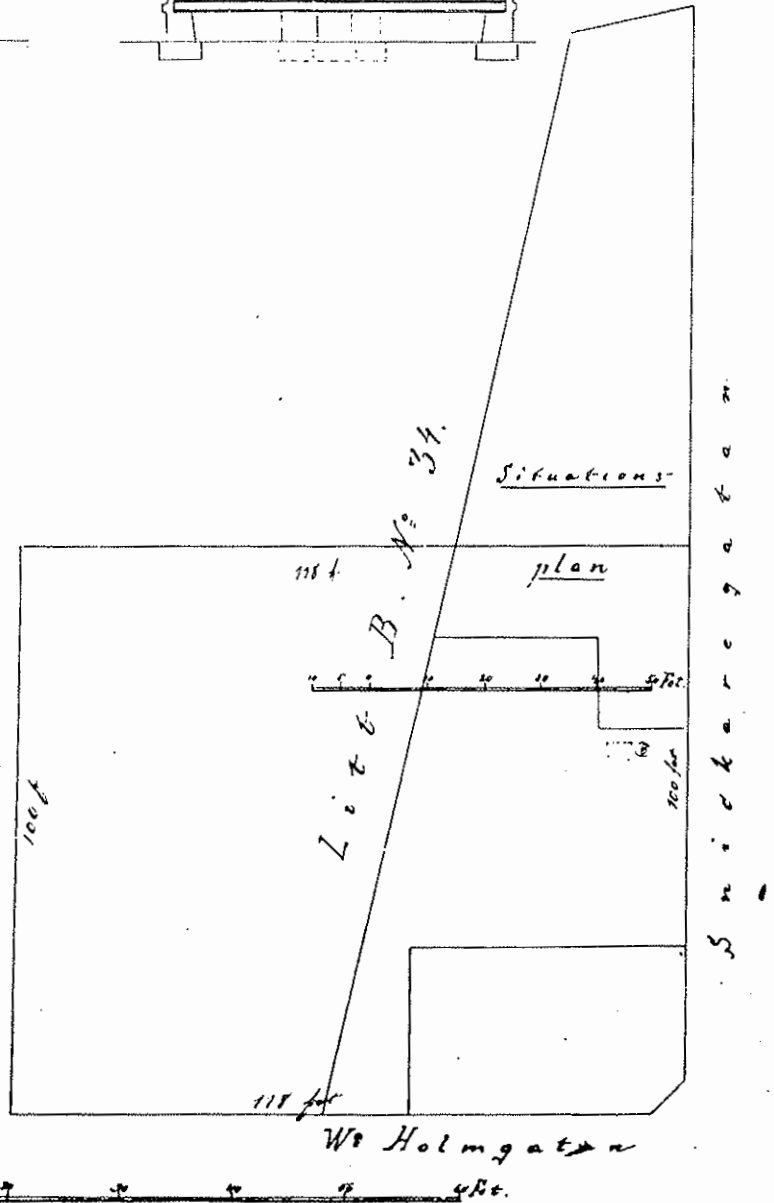
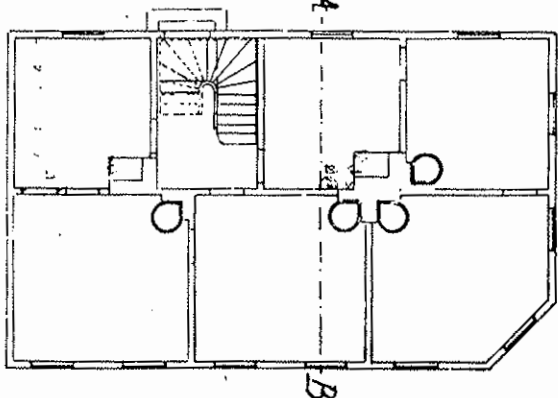
Section A-B.

Våningen 1 tr. upp

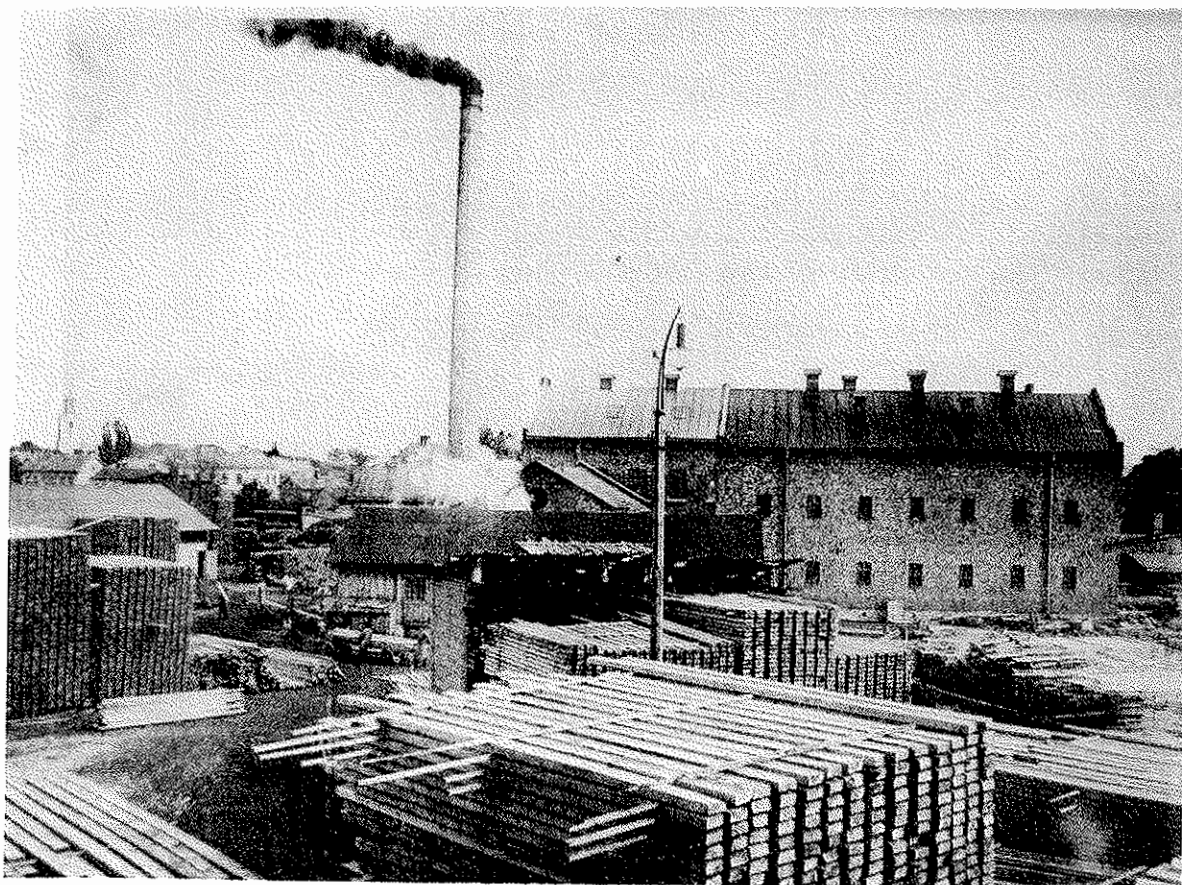
Bottenvåningen.

Västra Holmgatan 35. Ritning från år 1882. Byggnaden har ett brutet hörn, vilket föreskrevs i 1875 års byggnadsstadga. Hörnrummet byggdes senare om till butikslokal med entré genom en dörr på hörnet. (Stadsarkitektkontoret, Jönköping)

Vid sekelskiftet 1900 fanns det ett myllrande liv längs Kålgårdens gränder. Söder om Slottsgatan fanns exempelvis flera bagerier, brännvinshandlare, charkuterier, fiskhandlare, osthandlare, slakteri, specerihandlare, svagdrickbryggerier (ett på nuvarande Fortunagatan 13) och trädgårdsmästerier. Men det var inte bara matvaror som tillhandahölls på Kålgården, här fanns också begravningsbyrå, ögonläkare, skorstensfejare (på Kålgårdsgatan 19) och åkare. Vidare fanns det gott om hantverkare, bl a bildhuggare, plåtslagare, boktryckare, bygg- och murarmästare, gelbgjutare, möbelsnickare, instrumentmakare, kakelugnsmakare, målare, sadelmakare, skomakare, skräddare, snickare, sömmerskor, tapetserare, vagnmakare och vedsågerier. Men inte nog med detta, det fanns även flera typer av affärer, bosättningsmagasin, byggvaruhandel, färg- och kemikalieaffär, grosshandel, pappershandel, tapet- och rullgardinsmagasin samt trävaruhandel. Områdets industrier, till sist, utgjordes av kartongfabrik, kemiskteknisk fabrik, gjuteri (Nydals, vid korsningen Västra Holmgatan - Kålgårdsgatan), metallfabrik, pianofabrik och snickerifabrik (Framnäs, vid Östra Strandgatan).

De flesta verksamheterna rymdes inom gårdsbebyggelsens ramar, med bostäder och affärer i gathusen och verkstäder samt smålägenheter på gårdarna. Några av de större fabrikerna och grosshandlarna hade sprängt gårdens begränsningar och hade mer omfattande friliggande anläggningar.

Framnäs snickerifabrik.

Andra byggnader som låg inom området, på 1800-talet och början av 1900-talet, var gamla missionshuset, uppfört 1860 vid nuvarande Odengatan 5, nya (stora) missionshuset, uppfört 1876 vid Gelbgjutargatan, östra arbetsstugan, vid Stenhuggargatan, och varmbadhuset, som under åren 1836-72 låg vid Munksjön söder om Badhusgatan. Den tidigare nämnda Storckenfeldtska flickskolan ligger fortfarande kvar vid Gelbgjutargatan.

När lägenhetsbyggandet utanför den tidigare stadsgränsen började ta fart från och med 1920-talet minskade trähusbebyggelsens dragningskraft. Även industrierna kunde, p g a de ökade kommunikationsmöjligheterna, flytta längre bort från stadens kärna. Det minskade antalet verksamma människor på Kålgården innebar att butikernas underlag försvann och därmed slog de flesta igen. Efter en period av vanrykte och förslumning, från 1930- till slutet av 1950-talet, startade omfattande rivningar på Maderna och Kålgården. Rivningarna var bl a ett resultat av att Kålgården avsattes för industriändamål i 1949 års generalplan. Under 1960- och 70-talen har Kålgården delvis bebyggts med utbredda byggnader, exempelvis centralposten, flera stora bilverkstäder och arbetsmarknadsutbildningens lokaler.

Kålgårdsgatan från Snickaregatan 1908. Den mindre byggnaden i bildens mitt användes som tvätt- och omklädningsrum av skorstensfejare Landén.

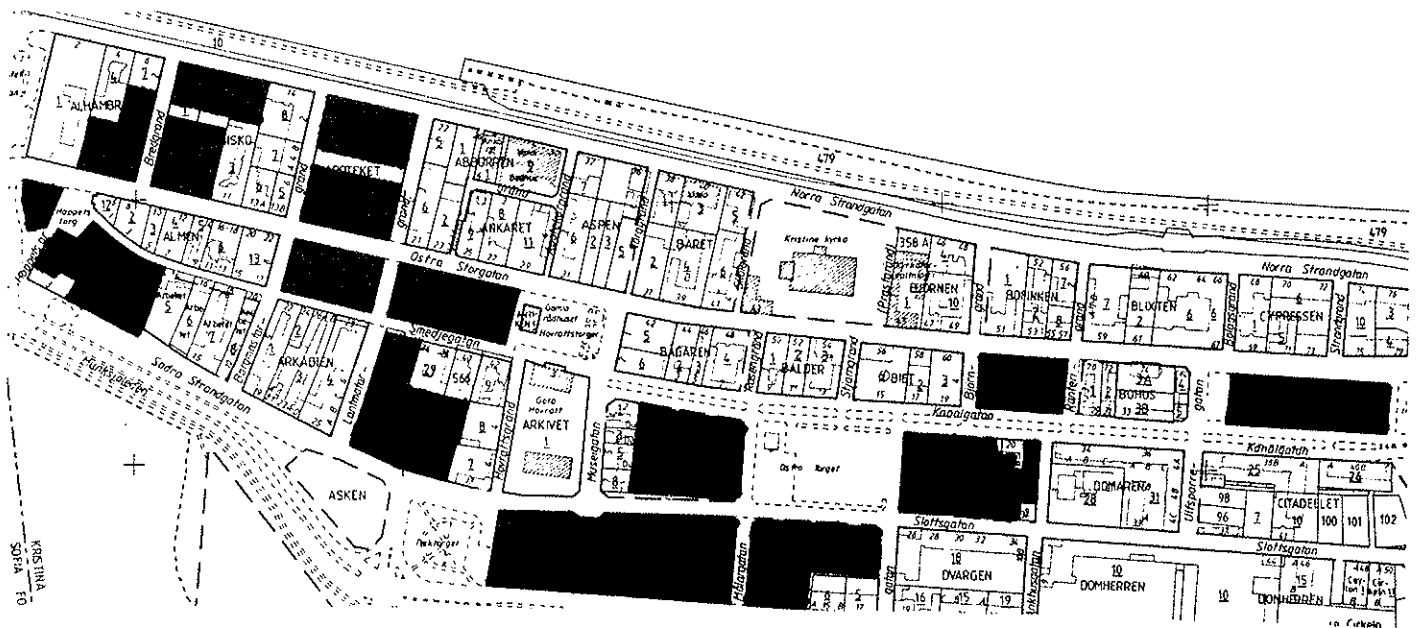
Förändringar i 1900-talets stad

Industrialismens genombrott medförde en ökad koncentration av befolkningen till städerna, som byggdes ut. Handel samt statliga och kommunala verksamheter ökade i omfattning och deras behov av allt större bebyggelseenheter kom att medföra stegrade markpriser. Industri, bostäder och återstående hantverk trängdes alltmer undan från centrumområdet. Idag finns det en cityzon i Jönköping som präglas av offentliga funktioner. Trafiken inom området har ökat och trafiklederna utgör skarpa gränser mellan staden och vattnet samt mellan östra centrum och Kålgården.

Bostäderna har, genom de ökade markpriserna i centrum, placerats i första skedet runt centrum men sedan även som satellitstäder i form av olika typer av bostadsområden, hyreshus-, villa- och egnahemsområden. I industristaden Jönköping återfinns industrierna i egna områden utanför den äldre bebyggelsen.

Stadsplan och bebyggelsemönster

Bebyggelsemönstret i Jönköpings östra stadsdelar har förändrats under 1900-talet. Gatumönstret är i huvudsak det samma som tidigare men bebyggelsen inom kvarteren har förändrats. Under de första årtiondena skedde omvandlingen fortfarande inom de gamla tomternas ramar. Vissa traditionellt bebyggda gårdar i östra centrum och på Maderna revs och ersattes med hyres- och affärshus i sten. Under denna period byggdes även Liljeholmen ut med bostäder. På 1950-talet startade saneringen av trähusbebyggelsen. Den största omfattningen fick rivningarna på Kålgården och Maderna men även stora delar av centrum revs. De avrivna tomterna lämnades i många fall obebyggda under långa tider utom i själva centrum, längs Storgatan, där konkurrensen om lokaler var hård och hyrorna höga. Nybebyggelsen inom detta område fick en förändrad karaktär. Hela kvarter bebyggdes i ett block, ofta med handel i bottenplan samt kontor och möjligen bostäder i de övre.

Avrivna tomter samt tomter bebyggda i block.

Kommunens administrativa centrum ligger idag på Väster. Kvar vid Hovrättstorget finns hovrätten, och försäkringskassan har etablerats i en blockbyggnad vid Norra Strandgatan. Söder om hovrättstomten har läns museet och det kommunala biblioteket sina lokaler.

Kommunal
och statlig
verksamhet

Huvuddelen av grundskolorna (de tidigare folkskolorna) finns idag inte längre på Öster, utan i anslutning till bostadsområden utanför centrum. Däremot har gymnasieskolorna och arbetsmarknadsutbildningen förlagts till området. Dessa skolor har ett större upptagningsområde och de är därmed i behov av ett centralt läge med goda kommunikationer. De nya utbildningarna har sina lokaler i nyuppförda byggnader som bildar ytkrävande paviljonsystem och därför har de placerats vid Rocksjön och på Kålgården.

Skolor

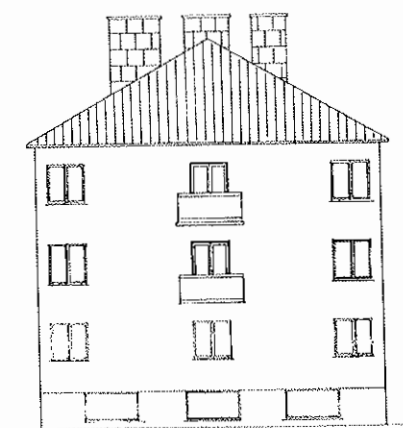
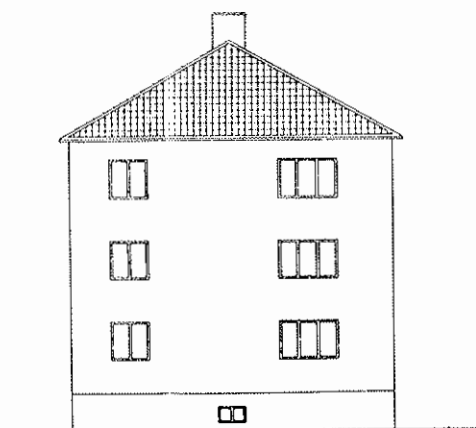
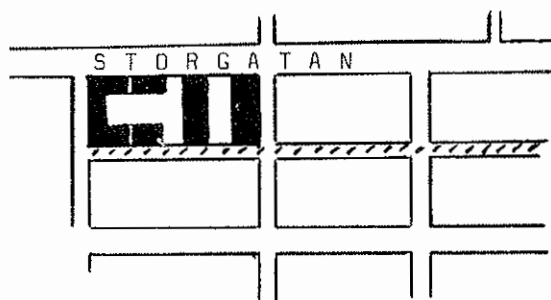
Detalj- respektive partihandeln har under 1900-talet skiljts åt. Inom östra centrum dominerar idag detaljhandeln och partihandeln har flyttat till nya industriområden. Efterhand som staden vuxit har handelns omfång ökat och butikernas ytor vidgats. På 50- och 60-talen byggdes flera kvartersomfattande varuhus i centrum, vid Storgatan. Bankerna har förändrats på ett liknande sätt. De finns fortfarande kvar i centrum vid Hoppets torg, men deras byggnader har ökat i omfång.

Handel och
banker

Hantverkets verksamhetsmiljöer har försvunnit från östra centrum. De som inte har rivits är ombyggda till butiker eller bostäder, vilket främst gäller gårdarna vid Smedjegatan. Tillverkningsindustri i stor skala har aldrig spelat någon större roll i det behandlade området. Sahlströms på Liljeholmen lades ner 1931 och skofabriken Aristokrat, som funnits på samma tomt, har flyttat. Nydals gjuteri på Kålgården är nedlagt och Saab-Combitech vid Odengatan planerar att flytta sin tillverkning.

Hantverk och
industri

Kvarteret Fogden är ett tydligt exempel på växlingen mellan det slutna och det öppna kvarteret som ideal. De markerade byggnaderna är (fr v) byggda 1920, 1958, 1936 och 1935. Den streckade gatan är en tomtskillnadsgata.

Kvarteret Fogden från Norr. Byggnadsritningar. (Stadsarkitektkontoret, Jönköping)

Nya bostads- former

Byggandet av hyreslägenheter ökade under 1930-, 40- och 50-talen. Bostadsbebyggelsen under denna period var en reaktion mot de tidigare låga, trånga och mörka byggnadssätten. Byggnadernas höjd ökades till tre eller fyra våningar och istället bebyggdes en mindre del av tomten. Husen ordnades som slutna enheter runt en stor gård, främst under 1910- och 20-talen, eller som rader av friliggande huskroppar, 1930-60. Idealet var mycket luft och ljus. Det tidigare sparsamt bebyggda Liljeholmen byggdes konsekvent ut med denna typ av bostäder och stora delar av den tidigare bebyggelsen vid Kanal- och Slottsgatan ersattes med nya bostadshus. På Liljeholmen skedde utbyggnaden efter stadsplanen från 1875. Husen byggdes i rätvinkliga kvarter och inom kvarteren löper s k tomtskillnadsgator.

Jönköpings östra centrum har således förändrats från att ha varit en hel stad, med stadslivets alla sidor och funktioner, till att bli en region i en industristad. Förändringarna har alla satt sina spår i stadsbilden. Även industristaden är under förvandling. Antalet sysselsatta inom industrin minskar, och allt fler människor arbetar inom den offentliga förvaltningen. Hur kommer den nya förvaltningsstaden att se ut i jämförelse med exempelvis 1600- och 1700-talens stad då förvaltningen också var stark?

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

Östra centrum – Storgatan och Smedjegatan

Jönköpings Östra centrum är ett tidigt exempel på planläggning enligt renässansens rutnätsformiga idealplan. Stadsplanen kom även att innehålla drag av de topografiskt anpassade planformer som användes under medeltiden. Stadsplanen i Östra centrum illustrerar växelspelet mellan nya ideal, traditioner och lokala förutsättningar.

Jönköpings centrum utgjordes under 1600-talet av stadens offentliga byggnader. Vid torget låg kyrkan, rådhuset och hovrätten. Dessa byggnader dominerade förr stadsbilden betydligt mer än idag. Institutionernas monumentala utformning och placering är en symbolisk manifestation av den tidens samhällsskick. Samma mönster återfinns i många andra svenska städer. Vid torget och kyrkan finns de större handels- och ämbetsmannagårdarna, och längs Smedjegatan, som har sin mynning vid torget, överväger hantverksgårdarna. Miljön vid Storgatan och Smedjegatan åskådliggör det för Jönköping speciella förhållandet att staden inte dominerades av någon enskild näringsgren. Handel, hantverk, administration och även jordbruk var jämbördiga.

Området kring Hovrättstorget och Kristine kyrka samt längs Smedjegatan, utgör en väl sammanhållen miljö av förindustriell karaktär. Bebyggelsen är av två slag, som båda har en för Jönköping karaktäristisk utformning. Bostadsbebyggelsen präglas av en för staden speciell panelarkitektur som fick sin utformning på 1790-talet och som sedan levde vidare under minst 100 år. De gamla stadsgårdarna längs Smedjegatan och Storgatan är den enda återstående sammanhängande miljön med detta slag av träarkitektur. Områdets monumentala institutionsbyggnader har även de en speciell utformning; exempelvis finns vid torget och kyrkan de av Erik Dahlbergh utformade rådhus- och skolbyggnaderna. Dessa vittnar om Kronans stora intresse för Jönköping under 1600-talet.

Storgatans och Smedjegatans västra sträckningar är exempel på handelns utveckling från 1600-talet och framåt. Här finns representanter för handelsgårdens varierande utformning, butiker av olika storlekar och ålder samt varuhuskomplex. Längst i väster finns två byggnader, Stora hotellet och Smålands enskilda bank, som är en viktig del av 1800-talets institutionsbyggande.

Inom Östra centrum finns idag ett flertal byggnader som erhållit skydd. För Kristine kyrka, inklusive kyrktomt och skolbyggnad, gäller det generella skydd för kyrkor som anges i "Kungörelse den 26 nov 1920 (nr 744) med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet". Vidare har Hovrättens båda byggnader erhållit skydd genom sin ställning som byggnadsminnesmärken, (KML kap. 3). Rådhuset har skyddats med byggnadsminnesförklaring (KML kap. 3).

Bland de större handels- och ämbetsmannagårdarna har fyra gårdsbildningar skyddats genom byggnadsminnesförklaring, Klockaregården (Björnen 1), Millqvistska och Fries-Queckfeldska gårdarna (Björnen 10) samt gamla residenset (Blixten 1). Sedan 1985 (851025) är även Dolken 11, fastigheterna vid Museigatan 3 och 5 byggnadsminnen.

Arkadien 1 samt hela kvarteret Bohus har skyddats som kulturresevat i stadsplan, enligt tidigare gällande byggnadslagsstiftning. Ett flertal av hantverksgårdarna längs Smedjegatan har erhållit, eller kommer att tillföras, motsvarande skydd genom Q/q-märkning i stadsplan. Detta gäller Arbetet 5-8, Arkadien 2-4 samt Apeln 7, 9, 29 och stg 566.

De hittills genomförda bevarandeåtgärderna tillförsäkrar några av de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna i Östra centrum ett tillfredsställande skydd. Många kulturhistoriskt värdefulla byggnader är dock fortfarande utan skydd. Detta gäller även sambandet mellan, och miljön omkring, de redan skyddade byggnaderna. Genom skyddsbestämmelser i detaljplan (se karta I), kan hela det värdefulla området längs Storgatan, Smedjegatan och Kanalgatan ges ett bättre skydd. Avsikten med det föreslagna förordnandet är att värna områdets kulturhistoriskt värdefulla miljöer och sammanhanget dem emellan.

I samband med kommande revideringar av äldre stadsplaner är det lämpligt att delar av bebyggelsen inom det föreslagna området erhåller Q/q-märkning. Detta gäller bland annat kvarteren Aborren, Ankaret, Balder och Bägaren. De enskilda byggnader som är belägna utanför området, inom kvarteren Alhambra, Almen, Aborren och Druvan, bör snarast möjligt Q/q-märkas. Stora hotellet (Alhambra 1) och Smålands enskilda bank (Almen 12) bör lämpligen ingå i ett förordnande för området kring Rådhusparken.

Området har av Riksantikvarieämbetet fastställts som riksintresse.

Liljeholmen och Båtmansbacken - längs Östra Storgatan

Liljeholmen och Båtmansbacken (området vid Vedtorget) domineras idag av bostadshus. Inom byggnadsbeståndet kan man urskilja fyra olika etapper. Under det första skedet var området bebyggt med småfolkets enkla gårdar. Dessa representeras idag endast av återstoden av ett litet "fiskeläge" från 1800-talet. På tomterna Fiskaren nr 1 och nr 4 finns idag en stuga och några bodar.

På 1880-talet började hyreshusens epok på Liljeholmen. Tvåvånings trähus med långsidan mot gatan dominerade gatubilden. Båtmansbacken bebyggdes samtidigt med hyreshus i sten. Denna byggnation fortsatte in på 1950-talet. Trähusens små lägenheter var avsedda för arbetarfamiljer och stenhusens större lägenheter för stadens mer kapitalstarka invånare. För den senare gruppen uppfördes även några villor på Liljeholmen.

Från och med 1920-talet och fram till omkring 1960 bebyggdes Liljeholmen med bostadshus i sten. Till att börja med uppfördes två större u-formade byggnader som var avsedda att ingå i s k storgårdskvarter, men denna avsikt fullföljdes aldrig. Det övervägande antalet byggnader kom istället att bli rader av friliggande skivhus.

Den sista etappen i utbyggnaden representeras av en typ av kvarter där man försökte kombinera storgårdskvarterets och skivhusets fördelar. Ett antal lätt förskjutna huskroppar placerades runt en öppen gård. Avsikten var därmed att uppnå storgårdskvarterets intimitet och skivhusets soliga och luftiga läge.

Bebyggelsen inom det avgränsade bevarandeområdet på Liljeholmen och Båtmansbacken belyser bostadsutvecklingen i Jönköping på ett historiskt intressant sätt. Inom ett relativt litet område visas olika bostadsideal sida vid sida och därmed framstår förändringarna mycket tydligt. Byggnadernas varierande utformning och stil håller sig inom vissa ramar. Tomternas byggnadsvolym är enhetlig och kontrasterna uppfattas som estetiskt tilltalande variationer på ett och samma tema.

Inom Båtmansbacken och Liljeholmen finns flera, sedan tidigare uppmärksammade, kulturhistoriskt värdefulla byggnader, som dock inte är skyddade. De senaste årens våg av ombyggnad och tilläggsisolering har medfört att återstående oförändrade byggnader framstår som kulturhistoriskt intressanta. Kvarteren Fogden och Finland innehåller idag Liljeholmens få oförändrade byggnader från 1930- och 50-talen. De ökade kulturhistoriska kunskaperna om yngre epokers bebyggelse har medfört att fler byggnader än tidigare uppmärksammas. Idag utgör Båtmansbacken och delar av Liljeholmen en sammanhållen, kulturhistoriskt värdefull miljö med ett stort antal intressanta enskilda byggnader. Tillsammans speglar de bostadsbebyggelsens förändringar från 1870-tal till 1950-tal.

Som bevarandeåtgärd för området föreslås bevakning vid bygglovprövning. Vidare bör skyddsbestämmelser i detaljplan upprättas för kvarteren Flöjten 1, Fogden 1, Folkskolan 1, Freden 2, Freja 4, Stg 219, 220 och 243. Området har av Riksantikvarieämbetet fastställts som riksintresse.

Nordvästra Kålgården

"En gång för flera hundra år sedan hade detta område mest bestått av sumpkärr och gungfly, men utfyllningar och utdikningar hade givit stadens borgare ytterligare livsrum. Här uppförde de sina lust- och sommarhus med de karaktäristiska utvändiga trapporna, här odlade de sin kål och potatis. Under 1800-talets senare hälft trängde den nya tidens samhällsklass in och ockuperade marken. Kvar blev endast spridda rester av förfining, isolerade öar i ett fjentligt hav. Men ytterligare inflyttningar fick den böljande marken att häva sig, som om träsket och kärren försökte återta förlorade positioner. För varje år försvann allt fler av de som kallades redliga och dugliga, de som hade fast inkomst, betalade sin skatt och inte låg samhället till last. Kvar blev de vinddrivna, utstötta, ensamma och olyckliga. Åtminstone såg de så ut vid en hastig överblick."

Ur Andreas och Emilia av Ragnar Järhult, 1984.

Kålgårdsområdet karaktäriseras av att det under lång tid varit under förvandling och att denna starkt kommit till uttryck i bebyggelsens utformning. Området har förvandlats från kärr till kålgårdar, från kålgårdar till sommarnöjen, från sommarnöjen till hantverksgårdar, hyreshus och industrier. Varje funktion har endast långsamt givit upp sitt grepp, och resultatet har blivit att skilda verksamheter existerar sida vid sida. Någon enhetlig miljö med avseende på tillkomstskede och funktion har området aldrig varit.

Kålgårdens komplexitet speglas idag bäst i de nord-västra kvarteren. Här finns flera gårdar som vittnar om områdets tidiga nyttjande som kålgårdar, främst lägenheten Oscarslund med sin trädgård. En annan viktig äldre byggnad är Aspholmen, Jönköpings enda bevarade utvårdshus och en representant för 1700- och 1800-talens nöjesliv. I de nordvästra kvarteren finns även några av de få kvarvarande exemplen på kombinerad bostads-, verkstads- och butiksbebyggelse, exempelvis målargården (Duvan 45C), svagdricksbryggeriet (Delfinen 4) och skorstensfejargården (Duvan 5). Granne med Aspholmen ligger lägenheten Mariannelund som är ett mycket ovanligt exempel på förtätad gårdsbebyggelse, bland annat på grund av sitt utförande i både timmer, tegel och korsvirke.

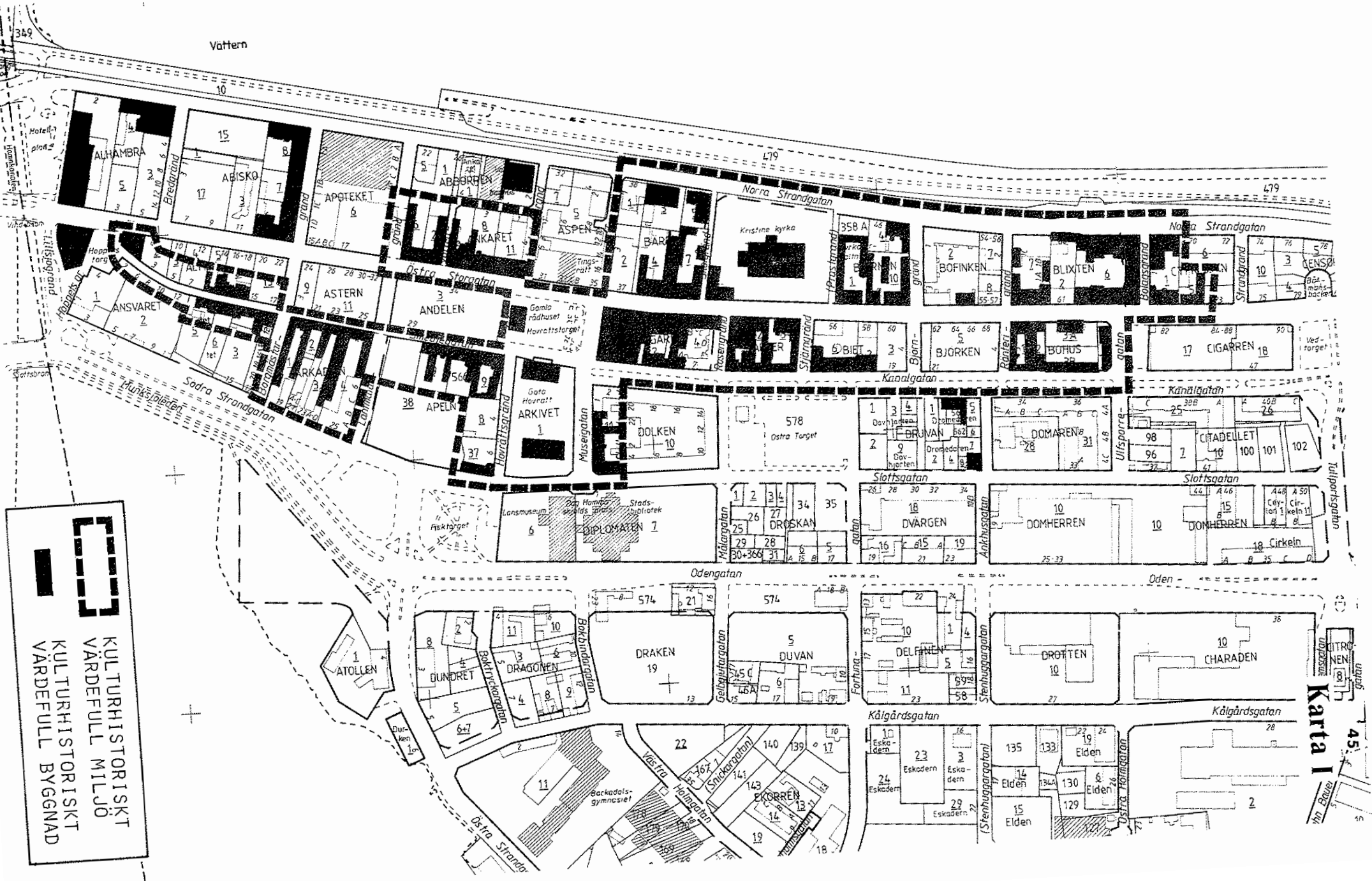
Inom området finns även flera intressanta industrilokaler som väl visar verksamheternas utveckling från hantverk till industri. De är även ett uttryck för industriarkitekturens förändringar. För att få en god uppfattning om deras roll i den lokala och regionala industrialiseringsprocessen skulle emellertid en industriinventering behöva genomföras.

Bebyggelsen på Kålgårdsområdet representerar en viktig men relativt outforskad del av Jönköpings historia. Vilken roll har detta, tillsynes geografiska, sociala och ekonomiska utkantsområde spelat i samhällsutvecklingen? Det idag kanske främsta vittnesmålet om bebyggelsens utkantskaraktär är det oreglerade gatumönstret. Den topografiskt formade Västra Holmgatan, som har sitt ursprung redan på 1600-talet, är ett av de värdefullaste minnena som berättar om Kålgårdens uppkomst. Stadsmyndigheternas planer har inte förmått omforma området, vilket antyder motsvarande ovilja eller oförmåga att reglera det sociala och ekonomiska livet. Kålgården förknippas i många fall med industrisamhällets negativa sidor. Området står som en symbol för en social, ekonomisk och visuell oordning. Trots detta är det viktigt att alla slag av bebyggelse bevaras och förklaras för att det skall vara möjligt att dra samtida och framtida paralleller.

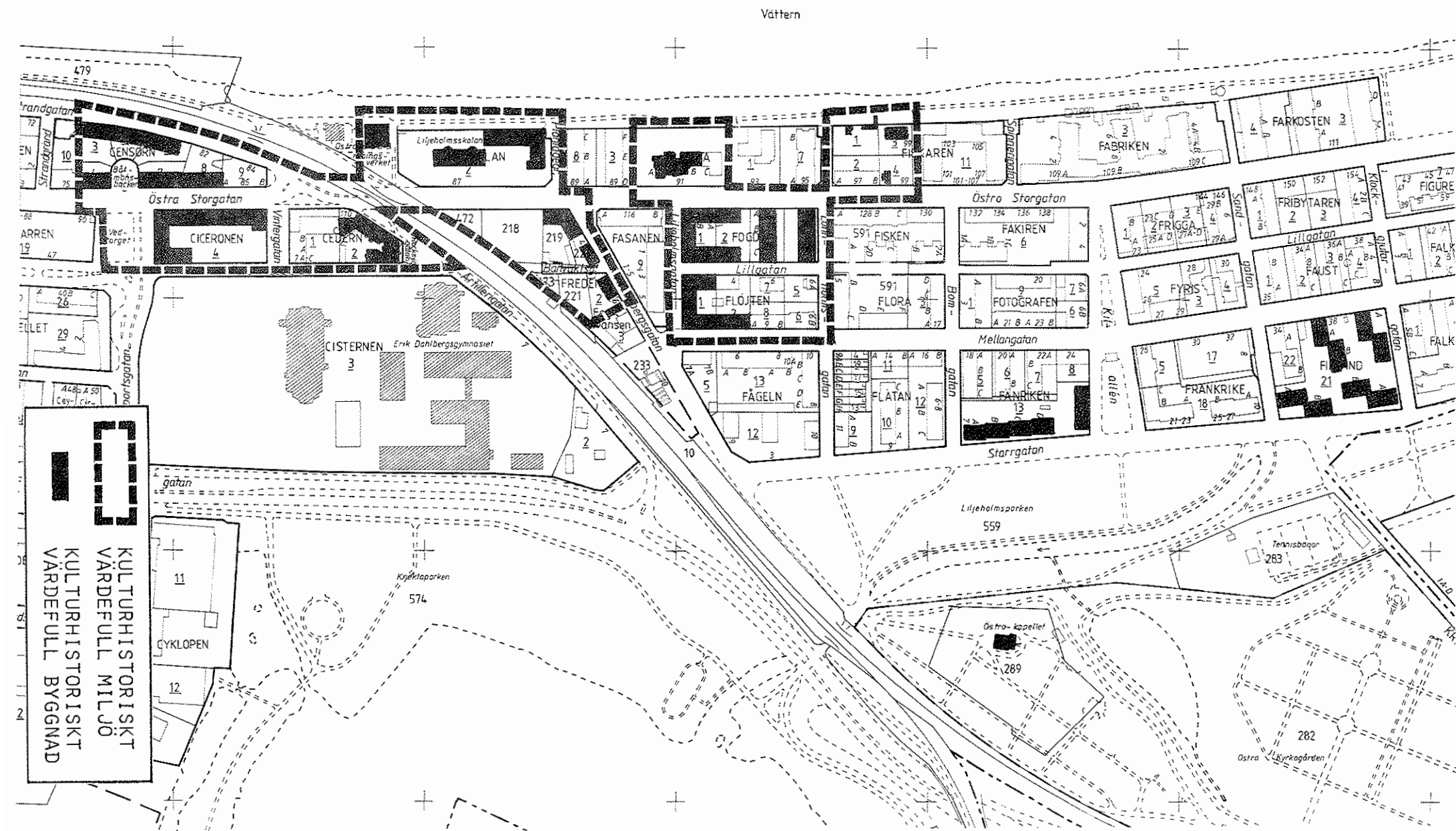
Fortunakvarteren (Delfinen, Duvan och Draken) på norra Kålgården är under om- och återuppbyggnad. Avsikten är att komplettera den befintliga värdefulla bebyggelsen med nya byggnader anpassad till de äldre bebyggelsernas struktur, volym och material.

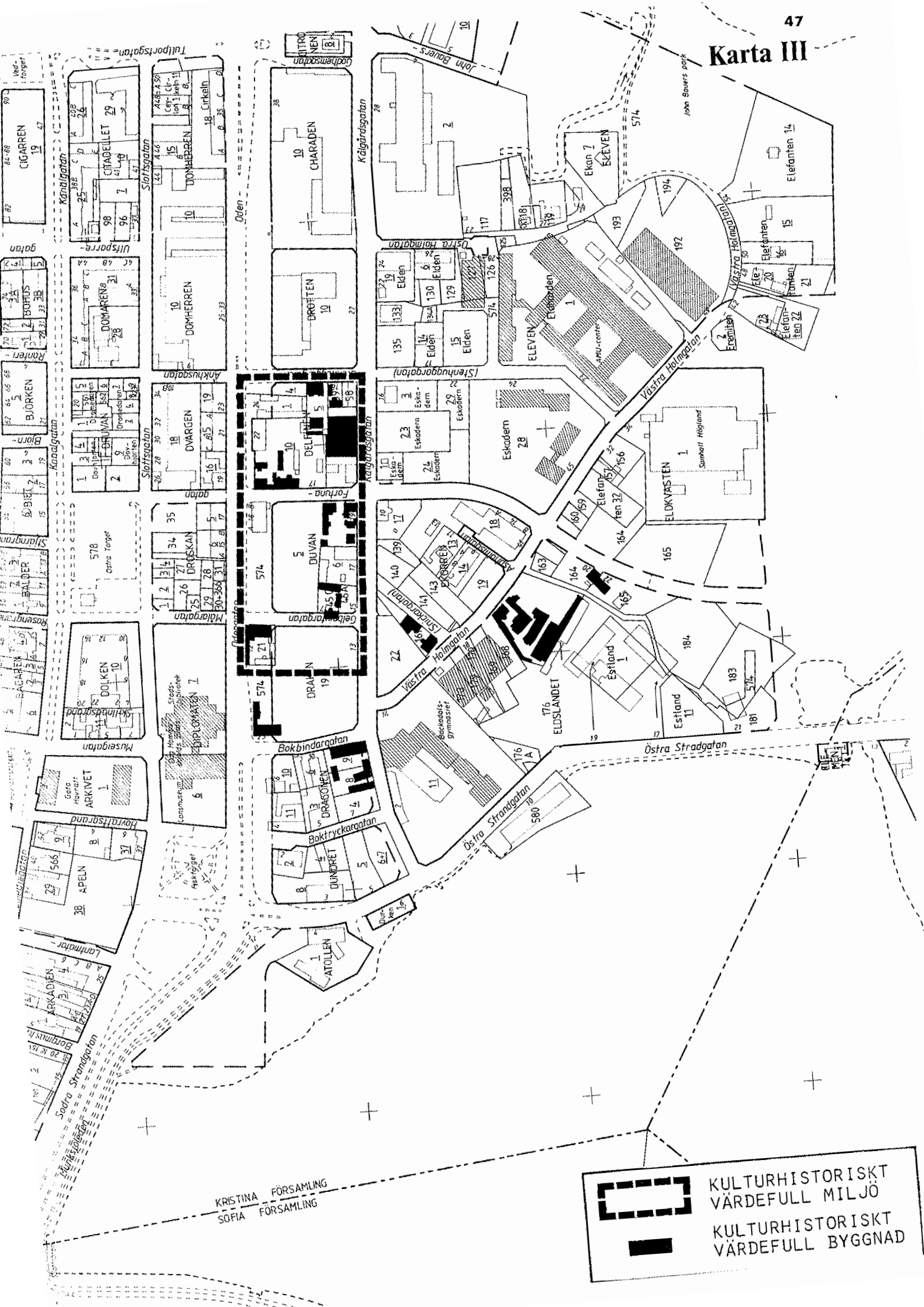
Området värnas genom skyddsbestämmelser i stadsplan sedan 1988-06-16. Vid en framtida planläggning av Kålgårdsområdet bör man ta hänsyn till Västra och Östra och Holmgatornas sträckning samt fastigheterna Aspholmen (Eldslandet stg 164-165) och Mariannelund (Eldslandet 8), (se karta III).

KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL MILJÖ
KULTURHISTORISKT
VÄRDEFULL BYGGNAD

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kristine kyrka

Stg 588

Östra Storgatan

Kristine kyrka uppfördes som ny stadskyrka sedan stadsbebyggelsen efter 1612 flyttats till Sanden. Ritningar av slottsbyggmästare Hans Fleming anses ha legat till grund för kyrkobygget som påbörjades 1649. Den nya kyrkan invigdes 1673, men tornet fullbordades först omkring 1690. År 1790 härjades kyrkan svårt av brand. Vid återuppbyggnaden, avslutad 1794, erhöll kyrkan nyklassicismens prägel med ett lägre takfall samt lanterninförsett kvadratisk torn. Kyrkobyggnaden är uppförd av sandsten, gråsten och tegel. Sydfasaden och strävpelarna har synliga sandstenskvader men i övrigt är murytorna putsade och avfärgade i ljus ockragult. Takytorna är täckta med kopparplåt. Huvudingången i väster inramas av en rikt skulpterad kalkstensportal från 1600-talets senare del.

Foto: Bo E Karlson

Stg 588

Östra Storgatan 43

Kristina församlingshem

Byggnadsår: 1690-talet, 1840

Arkitekt: E Dahlbergh

På kyrkotomten ligger en tvåvåningsbyggnad av sten, uppförd som trivialskola. Byggnaden tjänstgjorde som skolhus till 1868. Ritningarna uppgjordes av landshövding Erik Dahlbergh. Flygeln mot norr tillkom på 1840-talet. Byggnaden har en stram, ljus målad putsfasad, indelad av breda släta pilastrar. Det flacka taket är täckt med kopparplåt.

Östra kyrkogården och Östra kapellet Stg 289

Östra kyrkogården tillkom i samband med stadens och kyrkans flyttning 1612. Den anlades i anslutning till landsvägens sträckning öster om staden. Kyrkogården har utvidgats successivt. Den äldre oregelbundna delen är indelad och planerad 1871-72, efter förslag av trädgårdsarkitekt Frey Hellman. 1902 tillkom en nyare del med regelbunden kvartersindelning. Ytterligare utvidgningar har skett senare.

Ett gravkapell av trä uppfördes vid 1700-talets början. Ritningar utfördes av en eksjöbyggmästare. Förebilden var västra kapellet som några år tidigare hade uppförts på Slottskyrkogården efter Erik Dahlberghs ritningar. Östra kapellet brann 1935. Den nuvarande kapellbyggnaden tillkom 1937 efter ritningar av Göran Pauli. Den är uppförd av tegel med putsad fasad och spånklätt tak med lanternin.

Stg 243, Litt Pi Östra Storgatan Östra reningsverket

Byggnadsår: Omkring 1910
Arkitekt: A Atterström

Östra reningsverket består av en envåningsbyggnad med fasad i rött tegel, sockel av huggen sten, rundbågiga fönster och port, samt valmat tak med enkupigt tegel.

Kv Abborren och Ankaret

Kvarteren ingår i Östra Storgatans kulturhistoriskt värdefulla miljö. Bebyggelsen är intressant på grund av den delvis bevarade älderdomliga Vattugränd, som från början sträckte sig ned till Vätterns strand.

Kv Abborren 2 Östra Storgatan 23

Byggnadsår: 1786, ombyggt 1981

Gårdens gathus är två våningar högt och uppfört av timmer samt inklätt med grå locklistpanel med vita detaljer. Husets tak är valmat och täckt med rött enkupigt tegel. På tomten finns även en flygel, ett gårdshus och en bodlänga byggda av timmer och klädda med rödfärgad locklistpanel. Dessa byggnader är två våningar höga (bodlängan en och en halv) och försedda med tegelbelagda sadeltak. Gården tillsluts åt norr av en ny envånings panelklädd byggnad.

Kv Abborren 6

Östra Storgatan 21
Lantmätargränd 3

Byggnadsår: 1789, 1864 och 1929

Vid Storgatan ligger ett ljusrött reveterat timmerhus med avvalmat sadeltak och rött taktegel. Gathusets flygel utmed Lantmätargränd är liksom gathuset två våningar högt, timrat och reveterat med ljusröd puts. Flygelbyggnaden har sadeltak med rött taktegel. På gården finns en biografbyggnad, uppförd 1929, med entré genom gathuset.

Kv Abborren 9

Norra Strandgatan 30
Apoteksgränd 2
Varmbadhus

Byggnadsår: 1906, tillbyggt på 1940-talet
Arkitekt: (1906) A Atterström

Byggnadens undre våning är utförd i rött tegel som vilar på en sockel av huggen sten. Den övre våningens fasad består omväxlande av rött tegel och ljus puts. Byggnaden avslutas med ett högt grönt plåttak som vilar på en av triangel- respektive segmentbågsgavlar genombruten taklinje. Badhuset är ett exempel på arkitektens särpräglade stil som kännetecknas av en blandning av nationalromantik (exempelvis höga branta tak) och utifrån lånade arkitekturformer.

Kv Ankaret 8

Östra Storgatan 27

Byggnadsår: omkring 1786, senare ombyggt

Byggnaden mot Storgatan är uppförd av timmer och har en icke ursprunglig gatufasad i ljust röd liggande och stående panel. Gårdsfasaden är utförd i gråmålad träpanel med träornamentik. Taket är avvalmat och belagt med enkupigt rött tegel. På gården finns en tvåvåningsflygel i timmer, klädd med dekorerad gråblå träpanel samt försedd med tegeltak.

Kv Ankaret 9

Östra Storgatan 25
Höckertska gården

Byggnadsår: 1786, senare ombyggt

Gårdens huvudbyggnad, i två våningar av timmer, är placerad med långsidan mot gatan. Gårdsfasadens utformning, med locklistpanel, är äldre än gatufasadens utförande i grön puts utan dekorativa element. Byggnaden har ett valmat sadeltak täckt med rött tegel. Mot gårdssidan finns en flygel med högt brutet tegeltak som vilar på en två våningar hög stomme av timmer. Byggnaden är klädd med gul locklistpanel.

Kv Ankaret 11

Östra Storgatan 29
Gamla frimurarhuset

Byggnadsår: 1785, 1967-68

Fasaden mot Storgatan är två våningar hög och har en betongad mittaxel som kröns av en liten frontespis. Huset är slätputsat i gult med vita detaljer. Taket är brutet, avvalmat och täckt med rött enkupigt tegel. På gården finns en kontorsbyggnad i tre våningar.

Kv Abisko 5

Östra Storgatan 13 B
Borgmästargränd 6
F d Stockholms handelsbanks kontor

Byggnadsår: 1882

Byggnaden är två våningar hög, uppförd i tegel samt försedd med ett flackt sadeltak. Den i mörkrött putsade fasaden, ursprungligen i en ljus färgton, är utförd i nyrenässans och har sin centralpunkt i det avskurna hörnet med entrén. Renässansutformningen var ett medel som i slutet av 1800-talet ofta användes av bankerna för att visa sin styrka och soliditet. Fasadens utformning var en anspelning på 1400-talets starka bankväsende i Italien.

Kv Abisko 6

Östra Storgatan 13 A

Byggnadsår: 1855, ombyggt 1947

Arkitekt: (1855) T Högström

Gathuset, tre våningar högt, har en kvaderindelad ljusröd putsfasad. Fasadens mittparti är rikt dekorerat. Byggnadens stomme består av gjutet kalkbruk.

Den tredje våningen tillkom 1947 varvid den tidigare frontespisen omändrades till en fronton.

Kv Abisko 7

Borgmästargränd 4

Byggnadsår: 1934

Arkitekt: O Öberg

Byggnaden är fyra våningar hög, uppförd i tegel samt putsad. Sadeltaket är flackt, valmat och klätt med plåt. Fasadens utformning, med horisontella spritputsade band mellan fönstren, på en i övrigt slätputsad fasad, ansluter väl till det något äldre huset på Abisko 8. Den tidigare beige putsen är numera målad i två gröna nyanser.

Kv Abisko 8

Borgmästargränd 2

Norra Strandgatan 14

Byggnadsår: 1931

Arkitekt: O Öberg

Fastigheten är bebyggd med ett fyra våningar högt bostadshus av tegel. Byggnaden, som är ett av Jönköpings tidigaste med funktionalistisk utformning, har en putsad fasad som vilar på en hög stensockel och avslutas med ett flackt tak. Fasaderna kännetecknas av de bruna, horisontella, spritputsade banden mellan fönstren. Dessa kontrasterar mot den i övrigt ljusa fasaden. Två typiskt funktionalistiska drag är det rundade fönsterförsedda hörnet och det betonade, indragna, trapphuset med en portal i huggen sten.

Kv Alhambra

Byggnaderna i kvarterets västra del ingår i den kulturhistoriskt värdefulla miljön kring Hamnparken och Rådhusparken.

Kv Alhambra 1
Hotellplan 1
Stora Hotellet

Byggnadsår: 1856-60, ombyggt 1960
Arkitekt: H Zettervall under ledning av
B Oppman

Stora hotellets byggnad är fyra våningar hög och uppförd i tegel. Fasaden är putsad, den kvaderindelade bottenvåningen i grått och de övre i rött med vita detaljer. Byggnaden har ett framskjutet mittparti med attikavåning. År 1960 inbyggdes i hotellet en mezzaninvåning. Det flacka valmade taket täcktes ursprungligen av skiffer, numera plåt. Fasadens utformning kan karaktäriseras som renässansbarock med fransk detaljbildning. Byggnaden är ett uttryck för den vid tidpunkten rådande stilblandningen, eklekticismen.

Hotellet var, när det byggdes, ett av Sveriges största. Det hade en imponerande parkanläggning, öster om huset, och stora festsalar. Festvåningen är ritad av F J Wijnblad och innehåller bland annat spegelsalen samt röda och blå salongerna.

Kv Alhambra 4
Norra Strandgatan 4

Byggnadsår: 1918
Arkitekt: A Atterström

Byggnaden är ett trevånings hyreshus uppfört av hårdbränt rött tegel. Fasaden innehåller burspråk, samt balkonger av smide och avslutas med ett mansardtak belagt med rött tegel. Det hårdbrända röda teglet ansågs vid sekelskiftet vara ett äldre typiskt svenskt drag. Det användes därför flitigt under den nationalromantiska perioden.

Kv Alhambra 7

Norra Strandgatan 6
 Restaurang Munken

Byggnadsår: 1928
 Arkitekt: O Öberg

Liksom grannhuset är även detta uppfört till tre våningar av rött hårdbränt tegel, samt krönt med ett mansardtak. Restauranglokalen är dekorerad av konstnären Einar Forseth.

Kv Almen

Kvarteret är beläget mellan Östra Storgatan och Smedjegatan. Bebyggelsen är starkt förändrad, men tre kvarstående trähus från 1800-talet är av betydelse för Smedjegatans kulturhistoriskt värdefulla miljö. Mot Hoppets torg ligger en monumentalt utformad bankbyggnad från tidigt 1900-tal.

Kv Almen 5

Smedjegatan 9

Byggnadsår: 1802

Tomten innehåller ett tvåvånings gathus i timmer, samt gårdsbebyggelse. Huvudbyggnaden i gul locklistpanel, är dock av stor betydelse för Smedjegatan som miljö. Huset har sadeltak med tvåkupigt tegel.

Kv Almen 6

Smedjegatan 11/13

Byggnadsår: 1700-talets slut resp 1810

Fastigheten består av två sammanbyggda tvåvåningshus av timmer med gul locklistpanel. Husens sadeltak är klädda med svart plåt. Från gatan finns en körport utförd i en klassicerande stil.

Kv Almen 12

Östra Storgatan 6
Hoppets torg 1

Byggnadsår: 1899-1910
Arkitekt: G Wickman

Byggnaden uppfördes som kontor för Smålands enskilda bank. Fasaden har bottenvåning och entresolvåning i kalksten samt tre våningar i gul puts med fönsteromfattningar och detaljer i kalksten. På tredje våningen finns ett burspråk och en balkong i smide. Taket är brant, valmat och av koppar. Byggnaden utgör genom sitt hörnläge, sin höjd och sin utformning ett markant inslag i miljön kring kanalen.

Kv Ankaret se Abborren

Kv Ansvaret

Kvarteret har drabbats av omfattande rivningar och gårdsbebyggelsen är till stor del utplånad. Den kvarstående raden av äldre byggnader vid Smedjegatan har dock fortfarande stort kulturhistoriskt värde och utgör ett viktigt inslag i Smedjegatans ålderdomliga hantverksmiljö.

Kv Arbetet 5

Smedjegatan 14

Byggnadsår: 1772, senare ombyggt

Stadsgård med gathus och gårdsflygel byggda av timmer i två våningar. Gathuset har brutet och valmat takfall med enkupigt rött tegel. Fasaden mot gatan består av grön liggande fasspontpanel dekorerad med bland annat vita pilastrar och profilerade fönsteromfattningar. Gårdsfasaden är klädd med gul locklistpanel.

Kv Arbetet 6

Smedjegatan 16

Byggnadsår: 1855
Arkitekt: T Högström

På tomten finns en tvåvånings timmerbyggnad med sadeltak täckt med enkupigt rött tegel. Fasaden har i bottenvåningen gul masonitbeklädnad och i den övre grå locklistpanel med dekorativt utformade, profilerade fönsteromfattningar. Vid takfoten finns en bågfris samt en konsolburen gesims. Mot gården är byggnaden klädd med röd locklistpanel.

Kv Ansvaret 4

Smedjegatan 18, Borgmästaregränd 12 B

Byggnadsår: troligen 1770-1780-tal, ombyggt 1835 och på 1860-talet samt 1986.

Fastigheten består av en trevånings timmerbyggnad med avvalmat sadeltak klätt med tegel. Fasaden är klädd med gråmålad locklistpanel. Gårdsfasaden är faluröd. Byggnaden har fyrdelade fönster.

1986 genomgick byggnaden omfattande förändringar. Fasaden återställdes till ursprunglig utformning. Den tredje våningen återinsattes i byggnaden.

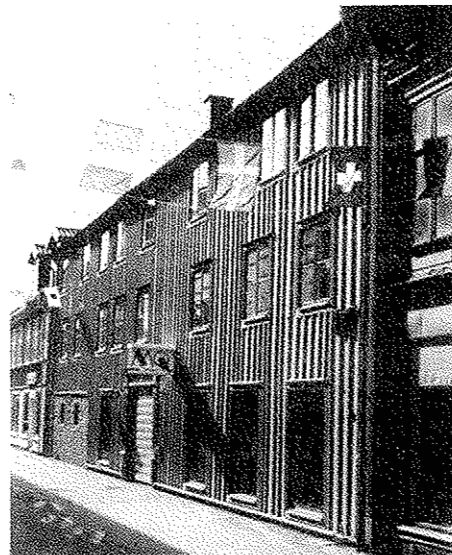

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Ansvaret 4

Smedjegatan 20, Borgmästaregränd 12 A

Byggnadsår: 1767, ombyggt 1795, 1902 och 1986

Byggnaden är ett hörnhus uppfört av timmer till två våningars höjd. Taket är brutet och avvalmat samt täckt med svart plåt. Fasaden är klädd med röd locklistpanel, utom i bottenvåningen som försetts med gröna plattor. År 1902 avkortades byggnaden i öster, i samband med breddning av Borgmästargränd.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Antiken 1

Hovrättstorget
Gamla rådhuset

Byggnadsår: 1690-talet
Arkitekt: E Dahlbergh

Gamla rådhuset uppfördes på 1690-talet efter ritningar av arkitekten, tillika dåvarande landshövdingen i Jönköpings län, Erik Dahlbergh. Byggnaden härjades av bränder 1716 och 1785. Efter återuppbyggnaden 1794 fick huset i allt väsentligt det nuvarande utseendet. Rådhusets tidigare flyglar och det ursprungligen höga säteritaket med lanternin, återuppfördes inte. Gamla rådhuset tjänade som rådhusbyggnad till 1914.

Byggnaden är uppförd av sten i tre våningar under ett brutet och valmat tegeltak. Fasadens utformning är inspirerad av den holländska palladianismen. De våningsgenombrytande lisen-serna samt portalens utformning med en rundbåge och en trekantsgavel, är element i denna stil.

Huset är byggnadsminne (1977-02-25) med skyddsföreskrifter som omfattar både exteriör och interiör.

Kv Apeln

Kvarterets västra del och en stor del av gårdsbebyggelsen har rivits och marken utgör idag parkeringsplatser. Den kvartstående raden av äldre timmerhus vid Smedjegatan är dock fortfarande av stort kulturhistoriskt värde och betydelsefulla för Smedjegatans miljö. Särskilt välbevarad är 1700-talsgården i hörnet mot Hovrättsgränd som utgör en viktig fondbyggnad för Hovrätten.

Kv Apeln 9

Smedjegatan 42, Hovrättsgränd 2

Byggnadsår: 1786, 1865

Hörnhuset och längan utmed Hovrättsgränd uppfördes 1786 i två våningar av timmer. Fasaden har mot gatan grön locklistpanel och mot gården gul. Taket är brutet och avvalmat samt täckt med enkupigt tegel.

Det högre tvåvåningshuset vid Smedjegatan uppfördes 1865 av timmer med rödmålad locklistpanel. Genom huset finns en körport. På gården ligger en, två våningar hög, länga av timmer med gul locklistpanel.

Kv Apeln 29

Smedjegatan 36

Byggnadsår: 1863-64

Arkitekt: W Witting

Denna stadsgård består av ett gathus och en gårdslänga uppförda till två våningar av timmer. Gathuset har gul liggande fasspontpanel i bottenvåningen, men övervåningen har liksom gårdshuset locklistpanel. Byggnaderna har sadeltak klädda med tegel. (forts)

Kv Apeln 29

Smedjegatan 38

Byggnadsår: 1786, ombyggt 1853

På tomten finns ett gathus och en flygel med stommar av timmer. Tvåvåningshusen har sadeltak täckta med plåt. Gathusets fasad är klädd med grå liggande fasspontpanel, indelad av pilastrar och försedd med profilerade fönsteromfattningar. Fasaden innehåller även en takgesimsburen av konsoler, och en körport. Mot gårdssidan är fasaden klädd med grå locklistpanel och försedd med ett mångkantigt trapphus samt ett burspråk.

Kv Apeln 37

Södra Strandgatan 37, Hovrättsgränd 6

Byggnadsår: omkring 1800, ombyggt under 1800-talets senare del

Byggnaden är två våningar hög, uppförd av timmer och klädd med rödfärgad locklistpanel. Huset har sadeltak med rött enkupigt tegel. Lundgrenska boktryckeriet hade tidigare sin verksamhet i dessa lokaler.

Stg 566

Smedjegatan 40

Byggnadsår: 1786, ombyggt till det yttre vid 1800-talets mitt samt till det inre på 1890-talet

Mot Smedjegatan finns ett tvåvånings timmerhus med avvalnat sadeltak täckt med falsad svart plåt. Gatufasaden har gulmålad liggande faspontpanel i bottenvåningen samt locklistpanel i den övre. Våningarna åtskiljs av ett listverk med tandsnitt. Fönstrens omfattningar är profilerade och vid takfoten finns en bågfris samt en takgesims buren av konsoler. På gården ligger en timrad flygel i två våningar, klädd med röd locklistpanel. Byggnaden renoverades 1987, då bl a de stora skyltfönstren i bottenvåningen ersattes av fönster av samma typ som i övriga huset (krysspostfönster).

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Arbetet, se kv Ansvaret.

Kv Arkadien

Kvarteret är Smedjegatans bäst bevarade trähuskvarter med en sammanhängande fasadlinje mot gatan och en helt bevarad hantverkargård i Arkadien 1. I Arkadien 3 slutfördes vintern 1981/82 om- och tillbyggnadsarbeten i syfte att återställa en typisk kringbyggd gårdsbildning.

Kv Arkadien 1

Smedjegatan 22

Byggnadsår: Omkring år 1700, ombyggt under 1800-talets senare del

Gården omfattar byggnader kring en delvis sten-satt plan. Samtliga fasader mot gården har grå locklistpanel. (forts)

Foto: M. Ridderberg, 1988

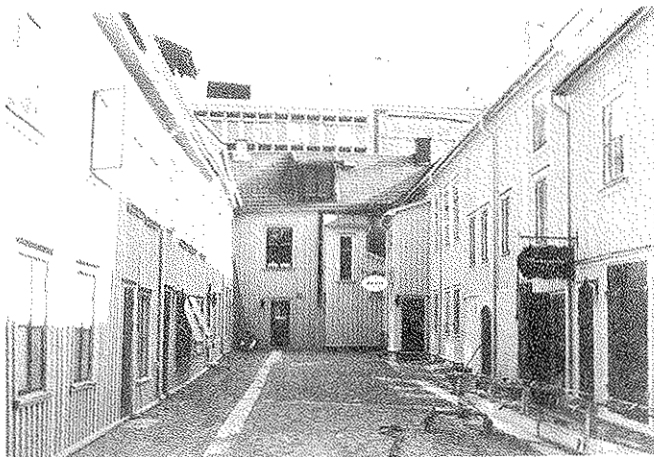

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Arkadien 1 (forts) Smedjegatan 22

Gathuset mot Smedjegatan är två våningar högt och uppfört av timmer. Fasaden är klädd med grå locklistpanel och taket täckt med enkupigt tegel. Vägg- och takmålningar från 1700-talets förra hälft har framtagits i samband med ombyggnad.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Borgmästargränd 5

Mot Borgmästargränd finns en timmerlänga med grå locklistpanel. Byggnaden är två våningar hög och försedd med sadeltak.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Södra Strandgatan 19

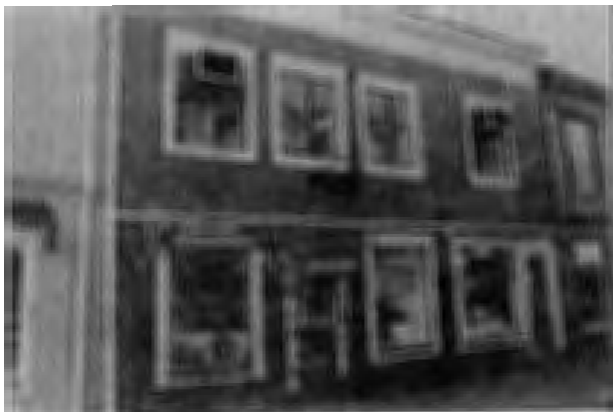
Vid Södra Strandgatan ligger en större och en mindre byggnad. Det större affärs- och kontorshuset har under 1987-88 genomgått ombyggnad. Den mindre byggnaden är nyuppförd (1988) på platsen för ett liknande och numera rivet hus.

Båda byggnaderna är klädda med rödfärgad locklistpanel och har sadeltak. Det större huset har fyrrutade fönster, det mindre huset har sexdelade fönster.

Kv Arkadien 2 Smedjegatan 24

Byggnadsår: 1760, senare ombyggt

Gathuset är uppfört i två våningar av timmer. Fasaden är klädd med brun locklistpanel och taket täckt med plåt.

Kv Arkadien 3

Smedjegatan 26, Södra Strandgatan 21-23

Byggnadsår: 1762, ombyggt 1810, på 1860-talet och 1981

Fastigheten omfattar flera byggnader kring en långsmal gård. Gathuset är två våningar högt och uppfört av timmer med grå locklistpanel (1981). Byggnaden har två flyglar från 1810 med grå locklistpanel. Samtliga tak har röda betongpannor.

Tidigare rivna gårdslängor ersattes 1981 med nya för att återskapa miljön.

Vid Södra Strandgatan ligger ett timmerhus i två våningar med röd locklistpanel och betongpannor på taket (ombyggt 1981).

Kv Arkadien 4

Smedjegatan 28, Lantmätargränd 6, Södra Strandgatan 25

Byggnadsår: 1700-talets slut, ombyggt år 1929

Gathuset är uppfört i två våningar med röd locklistpanel. Sadeltaket är avvalmat och belagt med svart plåt. Gårdslängorna är i två våningar, timrade och klädda med gul locklistpanel.

Kv Arken 3

Hoppets torg 5

Byggnadsår: 1943

Arkitekt: Kjell Westin, Stockholm

Hörnfastighet uppförd i fyra våningar med oregelbunden firsidig planform. Byggnaden har gult fasadtegel samt perspektiv- och skyltfönster. Sadeltaket är klätt med svart falsad plåt.

Fasadförändringar har genomförts under 1960-talet och 1987. Dessa består huvudsakligen av nya fönster och dörrar i bottenvåningen.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Foto: Bo E Karlson

Kv Arkivet 1

Hovrättstorget
Göta hovrätt

Hovrättshuset vid torgets södra sida påbörjades 1639, togs i bruk 1650 men stod inte helt klar förrän 1665. Byggnaden uppfördes under ledning av murarmästare Heinrich Gottwald, sannolikt efter ritningar av Simon de la Vallée.

Huset är uppfört i två våningar på en hög källarvåning. Fasaden är utförd i slåthuggen sandsten med rustika hörnkedjor. I mittaxeln finns en monumental dubbeltrappa samt en mindre fronton. Det ursprungliga säteritaket ersattes omkring 1781 av det nuvarande valmade takfallet, senare klätt med kopparplåt. Sandstensfasaden samt dubbeltrappan är drag av en monumental fransk klassicistisk stil.

Ämbetsbyggnaden

Åren 1867-69 uppfördes hovrättens arkivbyggnad efter ritningar av Albert Törnqvist. Huset är byggt av tegel i två våningar på en sockel av kilad sten. Fasaden är slätputsad och kvaderindeldad samt försedd med hörnkedjor och avfärgad i gult. Taket är valmat och klätt med kopparplåt.

Båda byggnaderna utgör byggnadsminnesmärken 1935-01-25.

Kv Balder

Kvarterets bebyggelse härrör till största delen från 1700-talet, och såväl gatufasader som gårdsmiljöer är ovanligt välbevarade. Raden av arkitektoniskt intressanta fasader mot Östra Storgatan är ytterst betydelsefull för miljön kring Kristine kyrka. Gårdarna sträcker sig över hela kvarterets bredd, och vänder mot Kanalgatan en något enklare byggnadslinje.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Balder 1

Östra Storgatan 50, Kanalgatan 9,
Rosengränd 1
Munckska gården

Byggnadsår: 1870-.talet, senare ombyggt

Hörnhuset och flygellängan är i två våningar och av timmer. Mot gatan är fasaden putsad i gråvitt, med rikt ornamenterade fönsteromfattningar och taklist med konsoler. Gathuset har en senare tillbyggd takvåning. Vid Kanalgatan ligger ett envånings timmerhus från 1790-talet, med vit locklistpanel och tvåkupigt taktegel. Från Kanalgatan finns en körport till gården. 1986 genomfördes en ombyggnad och fasadändring av affärs- och flerbostadshuset.

Kv Balder 2

Östra Storgatan 52, Kanalgatan 11

Byggnadsår: 1796, senare ombyggt

Längs Storgatan finns ett gathus uppfört av timmer i två, mot gården tre våningar. Gatufasaden har gul locklistpanel med ljus bruna hörnpilast-rar och dekorativa detaljer. Taket är brutet och avvalmat samt belagt med enkupigt tegel. Flygellängorna och gårdshusen är uppförda i en och två våningar av tegel och timmer med vit locklistpanel. Vid Kanalgatan ligger ett två-vånings timmerhus med röd locklistpanel, sadeltak med plåt, och körport.

Kv Balder 3

Östra Storgatan 54, Kanalgatan 13

Byggnadsår: 1791, senast ombyggt 1981-82

På tomten finns ett hörnhus och en flygel i två våningar. Husen är uppförda av timmer med slätputsade fasader och vita hörnkedjor. Taket är brutet och valmat med enkupigt tegel. På gården ligger längor i en och två våningar av timmer med delvis faluröd, delvis oljemålad gul locklistpanel och brutet tak med enkupigt tegel. Gårdsplanen är kullerstensatt och har ett vårdträd.

Kv Biet 2

Kanalgatan 17

Byggnadsår: 1930

Arkitekt: S Rasing

Södra delen av tomten, mot Kanalgatan, är bebyggd med ett fyra våningar högt bostads- och butikshus. Fasadens bottenvåning består av horisontella band i grå puts och de övre våningarna är utförda i mörkrött tegel. De ospröjsade fönstren har omfattningar av slätputs och under det flacka sadeltaket finns en takgesims med stiliserat motiv. Byggnaden är ett uttryck för den sena 20-talsklassicismen.

Kv Biet 6

Kanalgatan 15, Stjärngränd
Allianskyrkan, tidigare Betlehemskyrkan

Byggnadsår: 1935
Arkitekt: G Pauli

Byggnaden utgör frikyrkolokal uppförd av Jönköpings Stadsmissionsförening. Huset är tre våningar och har ett rundat hörnparti krönt av en flack kupol. Fasaden är slätputsad i gult och har en sluten karaktär med småspröjsade fönster mot Kanalgatan.

Kv Björnen

Kvarteret är ett av de få bevarade med sammanhängande trähusbebyggelse från 1700-och 1800-talet. Fasadlinjen utgör en intressant illustration till panelarkitekturens förändrade uttryckssätt under 1800-talet. Bebyggelsen är omistlig för trakten kring Kristine kyrka, och har följaktligen erhållit skydd genom byggnadsminnesförklaring.

Kv Björnen 1

Östra Storgatan 45
Klockaregården

Byggnadsår: Omkring 1791, om- och tillbyggt på 1850-talet

Huvudbyggnaden är i två våningar, uppförd i timmer och försedd med rikt utformad grå panel som härstammar från 1855. Bottenvåningen är klädd med liggande panel medan övervåningen har stående locklistpanel och taklist med konsoler och nygotiska trepass. Taket är brutet, avvalmat och täckt med enkupigt tegel. Gårdsbyggnaderna om- och tillbyggdes på 1850-talet och står sedan dess i stort sett oförändrade.

Byggnadsminne 1976-06-28.

Skyddsföreskrifterna avser byggnadernas exteriörer och interiörer samt den tillhörande tomten.

Kv Björnen 4

Norra Strandgatan 48

Byggnadsår: 1877

Hörnhus i två våningar uppfört av timmer med röd locklistpanel och sadeltak med en- och tvåkupigt tegel.

Kv Björnen 10

Östra Storgatan 47/49
Millqvistska gården

Byggnadsår: 1791, ombyggt på 1880-talet

Fastigheten utgörs av ett gathus samt en flygel uppförda i timmer, till två våningar. Byggnaden har en gatufasad med gul liggande panel av sen 1800-talstyp och är dekorerad med hörnkedjor, konsolburna fönsteröverstycken samt konsolfris vid takfoten. Sadeltaket är avvalnat och täckt med tvåkupigt tegel.

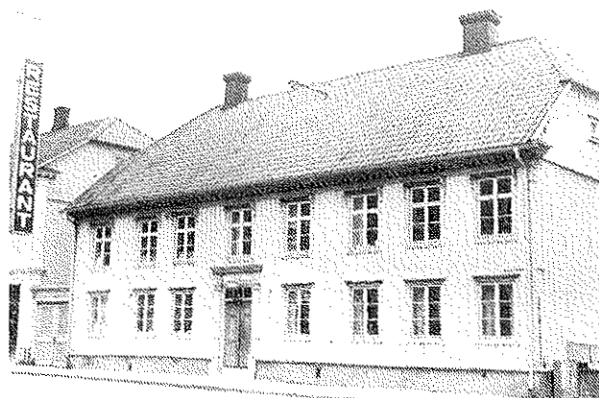

Östra Storgatan 49

Fries- Queckfeldtskagården

Byggnadsår: 1790/1799, 1861

Denna gård bestod ursprungligen av två skilda fastigheter. Vid 1800-talets början sammanbyggdes de två gathusen och erhöll då den utformning som än idag i huvudsak är bevarad. Fasaden har grå locklistpanel med profilerade fönsteromfattningar i övervåningen med konsolburna överstycken. Vid takfoten löper en tandsnittsfris. Husets portal är rikt utformad i klassicerande stil. Sadeltaket är avvalmat och täckt med enkupigt tegel. På gården finns en flygelbyggnad från 1800-talets mitt.

Fastigheten Björnen 10 blev byggnadsminne 1978-12-15. Skyddsföreskrifterna omfattar byggnadernas exteriör och interiör samt tillhörande tomt.

Kv Blixten 2

Norra Strandgatan 60

Byggnadsår: Omkring 1800-talets mitt

Norra delen av tomten, mot Norra Strandgatan, upptas av en tvåvånings timmerbyggnad med gul locklistpanel. Sadeltaket är klätt med plåt. Genom huset finns en körport till gården där det ligger ett gårdshus.

Byggnaden utgör en del av det välkända Stenbergsska damastväveriet. Efter verksamhetens upphörande 1883 övertogs lokalerna av ordensällskapet Vänskaps förbundet.

Kv Blixten 6

Östra Storgatan 67, Norra Strandgatan 62/64/66

Byggnadsår: 1905

Arkitekt: Fr Lindström

Mot Norra Strandgatan finns ett gathus i tre och en halv våning med slätputsad gul fasad, trappgavalformad frontespis, balkonger i smide och sandstensportal.

Kv Blixten 7

Östra Storgatan 59, Ränterigränd 1

Gamla länsresidenset

Byggnadsår: 1795, ombyggt 1836-38

Huvudbyggnaden, som fick sin nuvarande utformning 1836-38, är placerad längs Storgatan och uppförd till två våningar i liggande timmer. Huset vilar på en hög stensockel som delvis döljer en källarvåning. Fasaden innehåller tolv symmetriskt placerade fönsteraxlar, varav sex är förhöjda upp till en attikavåning i det valmade sadeltaket. Byggnaden är klädd med gråmålad träpanel. De dekorativa fasadelementen i senempire är, på ett för Jönköpingsarkitekturen utmärkande sätt, samlade till taklisterna, hörnpilastrarna och portalen.

Den nedre våningen innehöll under residensperioden landskansliet och den övre disponerades av landshövdingen. Gårdsflygeln och gårdshuset är av timmer, en till två våningar höga samt försedda med röda locklistpaneler och tegeltak. Dessa byggnader innehöll tidigare vagnbod, avtråde, stall, vedbod, bryggghus, bostäder och arkiv.

Byggnadsminne 1970-08-24. Skyddsföreskrifterna omfattar byggnadens exteriör samt visst markområde.

Allmänna Brand

Byggnadsår: 1915 respektive 1940

Arkitekter: A Atterström respektive G Pauli

Vid Norra Strandgatan ligger en kontorsbyggnad i två våningar utförd i handslaget rött helsingborgstegel. Taket har hög resning med enkupigt grönglaserat tegel och senare tillbyggda takkupor.

Vid Östra Storgatan finns en kontorsbyggnad i fyra våningar med bandrustik i bottenvåningen och gult tegel i de övre. Körporten är inramad av granitkolonner.

Foto: M. Ridderberg, 1988.

Kv Bofinken

Kvarterets bebyggelse är blandad och innehåller en äldre gård, några hyreshus från 1940- och 50-talen samt en nybyggd gård anpassad till 1700-talsmiljön i de omgivande kvarteren. Byggnaderna längs Storgatan har stort miljövärde.

Kv Bofinken 2

Östra Storgatan 53

Byggnadsår: 1791, ombyggt 1946

På tomten finns ett gathus i två våningar uppfört av timmer. Fasaden var ursprungligen panelbeklädd men reveterades 1946 med gul puts. Sadeltaket är belagt med tvåkupigt tegel.

Kv Bohus

Kvarteret är det mest välbevarade av den östra stadsdelens trähuskvarter. Bebyggelsen är i huvudsak från 1700-talet och en omistlig del av Jönköpings stadsbild och bebyggelse.

Kv Bohus 1

Östra Storgatan 70, Kanalgatan 29

Byggnadsår: 1791, 1797, senare sammanbyggt

Gården är kringbyggd, kullerstensatt och sträcker sig över kvarterets hela bredd. Gathuset och flygeln vid Rånterigränd är i två våningar av timmer med grå locklistpanel. Det avvalmade sadeltaket är täckt med enkupigt rött tegel. Från Rånterigränd finns en körport till gården. Vid Kanalgatan ligger ett tvåvåningshus av timmer med grå locklistpanel och valmat takfall med enkupigt tegel.

(tv) Bohus 2, (th) Bohus 1

Kv Bohus 2

Östra Storgatan 72, Kanalgatan 31

Byggnadsår: 1792, senast ombyggt 1981-82

Tomten innehåller en kringbyggd, kullerstensatt gård med sträckning över kvarterets bredd. Gathuset och flygeln är i två våningar av timmer beklädda med bred locklistpanel som mot gatan är brun och mot gården gul. Från gatan finns en körport till gården med pardörrar av gustaviansk typ. Byggnaden har sadeltak med enkupigt tegel.

Vid Kanalgatan ligger en byggnad från 1982 i en och en halv våning med liggande ljusgul panel. Sadeltaket är klätt med enkupigt tegel.

(tv) Bohus 1, (th) Bohus 2

Kv Bohus 3A och 3B

Östra Storgatan 74, Kanalgatan 33
Ulfsparrgården

Byggnadsår: 1790

Gathuset är uppfört i en våning av timmer med gul locklistpanel. Sadeltaket är brant, avvalmat och täckt med enkupigt rött tegel.

Vid Kanalgatan finns en envånings uthuslänga av timmer, målad i falurött. Taket är brutet, valmat och täckt med enkupigt tegel. Tomtens inre innehåller en trädgård.

Kv Bohus 4 och 5

Östra Storgatan 76, Ulfsparrgatan 2
Pilkvistska gården

Byggnadsår: Sannolikt under 1700-talets första del

Ursprungligen var timmerbyggnaden belägen på Östra Storgatan 76 men flyttades till sin nuvarande plats och restaurerades 1961-63. Byggnaden är två våningar hög, klädd med gul locklistpanel och försedd med ett sadeltak som är täckt med enkupigt tegel. Ett alderdomligt drag är den något utskjutande övervåningen.

Byggnaden disponeras som utställningslokal av Södra Vätterbygdens konstnärer.

På tomten finns även en loftbod från 1786, flyttad från Smedjegatan 40.

Kv Bägaren

Kvarterets bebyggelse utgörs till största delen av trähus från sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Gatufasaderna är i ett par fall kraftigt förändrade, men trots detta har byggnaderna ett betydande kulturhistoriskt värde. Särskilt viktig är fasadlinjen mot Östra Storgatan med tanke på närheten till Kristine kyrka.

Vid Hovrättstorget ligger en byggnad med annorlunda karaktär, en fyra våningars fastighet från år 1900 med hotell och teaterlokaler.

Kv Bägaren 2

Östra Storgatan 44

Byggnadsår: Omkring 1790, senast ombyggt 1965

Gathuset och flygeln är i två våningar och av timmer med gul locklistpanel. Fasaden har en mittfronton med halvmånefönster. Det brutna avvalmade taket är täckt med tvåkupigt tegel. Bottenvåningen är kraftigt ombyggd med stora skyltfönster.

Kanalgatan 3

Byggnadsår: Omkring 1885, ombyggt 1963-64

Tomten innehåller ett gathus i två våningar av timmer. Det flacka sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel. Gatufasaden är i bottenvåningen klädd med fasadtegel, medan övervåningen består av en ursprunglig, rikt dekorerad putsfasad.

Kv Bägaren 3

Östra Storgatan 46

Byggnadsår: 1804, ombyggt omkring 1860

Gathuset är i två våningar och uppfört av timmer. Gatufasaden är klädd med liggande gul fas-spontpanel med brunmålade detaljer. Taket är flackt, valnat och täckt med falsad plåt. I östra tomtgränsen finns en tvåvånings gårdslänga av timmer med gul locklistpanel. (forts)

Kv Bägaren 3 (forts)
Kanalgatan 5

Byggnadsår: 1860, ny fasadbeklädnad 1985

Gathuset är två våningar och uppfört av timmer. Byggnaden är klädd med locklistpanel och försedd med ett plåttak.

Kv Bägaren 4
Östra Storgatan 48, Kanalgatan 7

Byggnadsår: 1810

Av den tidigare kringbyggda gården återstår endast gathuset mot Östra Storgatan. Byggnaden är uppförd i två våningar av timmer. Fasaden är putsad i en brungul färg. Den välbevarade ornamentiken, bland annat i fönsterbröstningar, dörröverstycken och takgesims tillkom omkring 1860. Det brutna taket är täckt med enkupigt rött tegel.

Kv Bägaren 5, 6
Hovrättstorget 1 och 2, Östra Storgatan 42,
Kanalgatan 1
Grand hotell

Byggnadsår: 1902-05
Arkitekt: A Atterström

Fastigheten innehåller en fyrvåningsbyggnad i tegel. Huvudfasaden mot torget är monumentalt utformat i gult tegel med mittfrontespis, tornliknande hörnpartier, burspråk och balkonger i smide. Takresningen är hög och taket är täckt med skiffer. Teatersalongen har välbevarad ursprunglig inredning.

Kv Båret

Kvarterets bebyggelse är i huvudsak från 1700-och 1800-talen. Vid Östra Storgatan ligger ett par äldre stadsgårdar av stort kulturhistoriskt värde, medan byggnaderna vid Norra Strandgatan är representativa för det sena 1800-talets arkitekturideal.

Kv Båret 3

Norra Strandgatan 40

Byggnadsår: 1885-86

Byggnaden uppfördes som flickskola, Östra Elementarläroverket. Skolan är två våningar hög och av tegel. Fasaden är i nyrenässans med rött tegel och dekor i ljus puts. Stilelementen utgörs av mittrisalit med förhöjd takfot, rundbågsfönster och rusticerade hörnkedjor. Sadeltaget är täckt med plåt.

Kv Båret 4

Östra Storgatan 39
Stedtska gården

Byggnadsår: 1790-talets början, senare ombyggt

Gathuset och flygellängan är i två våningar och uppförda av timmer. Mot gatan är fasaden putsad i gult och grått med vita rusticerade hörnkedjor och pilastrar. Taket är brutet och valmat, skiffertäckt och försett med tre runda kupor mot gatan. Gårdsfasaden är beklädd med gulbruna plattor. På gården finns flera uthuslängor och gårdshus från 1800-talet. Gårdsbebyggelsen är i två våningar, uppförd av timmer och klädd med locklistpanel.

Kv Båret 5

Norra Strandgatan 42

Byggnadsår: Omkring 1870-80

I korsningen Norra Strandgatan - Skolgränd ligger ett hörnhus i två våningar, uppfört av timmer. Fasaden är putsad, gulmålad och utformad i en förenklad klassicerande stil. Sadeltaget är täckt med tvåkupigt tegel.

Kv Båret 7

Östra Storgatan 41, Skolgränd
Gyllenskeppska gården

Byggnadsår: 1794, 1830, ombyggt på 1920--
talet

Arkitekt: C R Palmér

Gathuset, från 1830, är i en och en halv våning och uppfört av tegel med slätputsad ljusröd fasad. Gatufasadens mittaxel är betonad genom en attikavåning prydd med ett kraftigt tandsnitt. Taket är brutet och försett med fyra vindskupor. (Tidigare hade byggnaden sadeltak utan kupor.) På gården finns en flygellänga i en våning med slätputsad ljusröd fasad och sadeltak med enkupigt tegel.

Vid Skolgränd ligger ett tvåvåningshus från 1794, ombyggt 1987, uppfört av timmer och klätt med grå locklistpanel. Sadeltaket är täckt med enkupigt tegel. På den kullerstensatta gården finns några uthuslängor av trä.

Huvudbyggnaden var det första bostadshuset i Jönköping som uppfördes av tegel.

Kv Cedern 2

Östra Storgatan 110, Rocksjögatan 2

Byggnadsår: 1919

Arkitekt: A Atterström

På tomten finns ett fyra våningar högt hörnhus med stora lägenheter. Huset är uppfört i mörkrött tegel med vita spröjsade fönster samt högt brant tak med enkupigt tegel. Byggnaden ritades av samma arkitekt som Alhambra 4 och under samma period. Båda byggnaderna har tydliga nationalromantiska drag.

Kv Censorn

Kvarteret var ursprungligen del av den oreglerade småfolksbebyggelsen på "Båtmansbacken". På 1930- och 1940-talen nyexploaterades kvarteret med större hyresfastigheter. Bebyggelsen utgör en enhetlig miljö kring den medvetet utformade platsbildningen "Båtmansbacken" och den öppna gården. Fastigheternas jämna exploateringsgrad och sammanhållna taklinje bidrar till det enhetliga intrycket. Kvarteret är tillsammans med kvarteren Ciceronen och Cedern ett väl samlat exempel på borgerliga hyreshus i sten.

Kv Censorn 3

Norra Strandgatan 76

Byggnadsår: 1945

Arkitekt: B Widén

Byggnaden är fyra våningar hög och utförd i rött tegel som vilar på en stensockel. Fasaderna är strikt symmetriskt uppbyggda och artikuleras endast av s k funktionella element, dvs portaler, fönster och balkonger m m. Husets inre disposition avspeglas genom de olika stora fönstren i fasaden. Representativa utrymmen, salonger och vardagsrum, har större fönster än exempelvis jungfrukammare, kök och trapphus. Byggnaden har ett tegeltäckt sadeltak.

(tv) Censorn 3, (th) Censorn 5

Kv Censorn 4

Östra Storgatan 79

Byggnadsår: 1949-50

Arkitekt: C A Stoltz

Den fyra våningar höga byggnaden är putsad i en gråvit ton förutom bottenvåningen mot Storgatan som mellan de stora skyltfönstren är utförd i sten. Fasaderna är symmetriskt uppbyggda och försedda med balkonger och burspråk. Sadeltaket är täckt med tegel.

Kv Censorn 5
Norra Strandgatan 78

Byggnadsår: 1939
Arkitekt: G Pauli

Fastigheten består av en fyra våningsbyggnad i rött tegel som vilar på en stensockel och kröns av ett tegeltäckt sadeltak. Fönster, dörrar och balkonger är symmetriskt placerade.

Kv Censorn 6
Norra Strandgatan 80

Byggnadsår: 1939
Arkitekt: O Knutsson

Den fyra våningar höga byggnaden har en utpräglad funktionalistisk utformning. Den mycket ljusa putsfasaden, de mjukt rundade balkongerna, hörnfönstren och de vertikala fönsterpartier som markerar trapphusen är väsentliga inslag i denna period, liksom den symmetriska uppbyggnaden. Huset vilar på en stensockel och har ett sadeltak av tegel.

Kv Censorn 7
Östra Storgatan 81

Byggnadsår: 1939
Arkitekt: O Öberg

Byggnaden är fyra våningar hög, ljus putsad och försedd med sadeltak. Balkongerna, portalerna och fönstren är symmetriskt placerade. Byggnaden utgör ett exempel på funktionalistisk utformning.

Kv Censorn 8
Östra Storgatan 83

Byggnadsår: 1929-30
Arkitekt: O Öberg

Tomten är bebyggd med ett fyra våningshus av tegel med grå bandrustik i bottenvåningen och däröver gulvit slätputs. Fönstren är spröjsade och har kraftiga omfattningar. Byggnaden är den äldsta i kvarteret och utförd i tjugotalsklassicistisk stil.

Kv Ciceronen 4

Östra Storgatan 104-106

Byggnadsår: 1883, ombyggt på 1970-talet

Arkitekt: J Karling

Två trevåningshus av tegel med gulmålade putsfasader av typisk 1880-tals utformning; putsrustik, profilerat listverk och fönsteromfattningar m m. Fönsterbyten och andra ingrepp har dock förvanskat den ursprungliga karaktären.

Östra Storgatan 102

Byggnadsår: 1883, ombyggt bl a 1920

Arkitekt: A C Pettersson, (1920) A Atterström

Även denna byggnad har typisk 1880-tals utformning. Trots att huset är påbyggt och förändrat har det miljövärde.

Kv Cypressen

Kvarteret innehåller två stadsgårdar vilka är den äldre trästadens sista kvarvarande utposter mot öster. Trots att byggnaderna är något förändrade har de ett kulturhistoriskt värde då de visar trästadens tidigare utsträckning och låter oss ana dess omfattning.

Kv Cypressen 1

Östra Storgatan 69, Norra Strandgatan 68

Byggnadsår: 1794, ombyggt 1857

Mot Östra Storgatan ligger ett tvåvåningshus av timmer. Fasaden har gul liggande fasspontpanel mot gatan och gul locklistpanel mot gården. Fönsteromfattningarna är dekorativt utformade men fönsterbågarna är tyvärr utbytta under senare år. Vid takfoten finns en fris med små rombiska fönster samt konsoler. Sadeltaket är klätt med svart tegelimitation av plåt. (forts)

Kv Cypressen 1 (forts)

Norra Strandgatan

Byggnadsår: 1904

Arkitekt: F Lindström

Mot Norra Strandgatan finns ett fyrvåningshus av tegel med slätputsad fasad. Fasaden innehåller frontespis, burspråk och rikt utformad portal. Taket är brutet och täckt med plåt.

Kv Cypressen 5

Östra Storgatan 71

Byggnadsår: Omkring 1850

Tvåvånings trähus med blå locklistpanel. Fönsterbågar och omfattningar är utbytta under senare år. Vid det avvalmade, tegeltäckta sadeltakets fot finns en tandsnittslist.

Kv Dolken

Kvarteret är till största delen avrivet, men en sammanhängande rad av byggnader ligger vid Museigatan. Bebyggelsen är uppförd under sent 1700-tal och 1800-tal samt kompletterad 1984. I synnerhet de två mellersta gathusen är av stort kulturhistoriskt intresse som representanter för den arkitektoniska utvecklingen av trähusbygget vid 1800-talets mitt. Som helhet har fasadlinjen stor betydelse som fond för Hovrättens båda byggnader.

Kv Dolken 11

Museigatan 3

Byggnadsår: 1854

Gathuset är två våningar och uppfört av timmer. (Gårdshuset uppfördes 1984.) I gatufasadens mittaxel finns en frontespis med rundbågsfönster. Fasaden består i övrigt av gulmålad locklistpanel med dekorativt utformade vita omfattningar kring fönster och körport samt våningsavdelande listverk. Den övre våningens panel avslutas med en rundbågsfris. Takfoten och frontespisens krön pryds av raka konsoler. Sadel-taket är täckt med falsad plåt och enkupigt tegel. Fastigheten är byggnadsminne sedan 1985-12-09.

Kv Dolken 11

Museigatan 5

Byggnadsår: 1856-57

Gathuset är i två våningar och uppfört av timmer. (Gårdsflygeln uppfördes 1984.) I fasadens mittparti finns en frontespis av tre fönsteraxlars bredd. Fasaden är klädd med gulmålad locklistpanel med dekorativt utformade vita omfattningar kring fönster och körport samt våningsavdelande listverk. Över porten finns ett rikt spröjsat, lunettformat överljusfönster. Den övre våningens panel avslutas med en rundbågsfris. Samma dekor återkommer i våningens fönsterbröstningar. Takfot och frontespis pryds av konsoler. Sadel-taket är belagt med tegel. Fastigheten är byggnadsminne sedan 1985-12-09.

Kv Dolken 11

Museigatan 7, Slottsgatan 1

Byggnadsår: 1790-talet, senare ombyggt, renoverat 1984

Gathuset är i två våningar med huvudfasad mot Museigatan samt nybyggd (1984) flygel vid Slottsgatan. I gatufasadens mittparti finns en frontespis av två fönsteraxlars bredd. Fasaderna är klädda med grå locklistpanel med släta, vita pilastrar. En igensatt körport markeras med portöverstycke med fris och profilerad kornisch. Vid takfoten finns en konsolfris. Sadeltaket är valmat och täckt med tegel.

Kv Delfinen 5

Stenhuggargatan 16
Oscarshall

Byggnadsår: Före 1879, resp 1899
Arkitekt: (1899) F Sundbärg

Den äldre byggnaden, placerad längst in på gården, är två våningar hög, uppförd av timmer och klädd med ljus locklistpanel. Sadeltaket är täckt med enkupigt tegel. Väster om huset finns en uthuslänga.

Byggnaden vid gatan är två våningar hög och klädd med kraftigt gulfärgad locklistpanel med bruna detaljer. Huset vilar på en hög putsad brun sten- eller betongsockel samt kröns av ett tegelbelagt sadeltak. På tomten finns en av de tidigare vanliga trädgårdsordlingarna.

Kv Delfinen 10

Fortunagatan 15
Thorslund

Byggnadsår: 1880-talet

Huset är timrat i två våningar och klätt med gul locklistpanel. Byggnaden vilar på en sockel av putsad sten och har ett sadeltak med tvåkupigt tegel. Fönstren är ospröjsade och ej ursprungliga. Genom huset finns en körport till gården som inramas av två gårdslängor.

Kv Delfinen 10

Fortunagatan 13

Byggnadsår: 1898 respektive 1900

Arkitekt: J C Martienssen

Vid gatan finns ett nyrenoverat (1985) tegelhus i två våningar. Fasaden är utförd i ljus slätputs och fönsterbågarna är grönmålade. Huset har sadeltak, klätt med grön plåt.

Söder om tegelbyggnaden finns en två våningar hög timmerbyggnad som är av äldre datum. Huset är klätt med gul, mot gården grön, locklistpanel och försett med tegeltäckt sadeltak. På gården finns en vedbod i brun träpanel och en envånings vitputsad tegelbyggnad som vid sekelskiftet innehöll ett svagdricksbryggeri.

Kv Delfinen 11

Kalgårdsgatan 23

Byggnadsår: 1907

Bostadshus uppfört i tegel till tre våningars höjd. Fasaden består i bottenvåningen av rött tegel och i de två övre våningarna av slätputsade ljusgula fält inramade av rött tegel. Byggnaden har tegeltak. Huset utgör numera kontorsdel i en fabriksanläggning.

Kv Delfinen 59 Stenhuggargatan 18
Carlslund

Byggnadsår: Före 1879

På tomten finns en mindre timmerbyggnad i två våningar. Fasaden och det framskjutna trapphuset är klädda med ljus locklistpanel. Huset har ett tegelklätt sadeltak. I trädgården framför byggnaden finns en mindre redskapsbod.

Kv Dragonen 8-9 Bokbindaregatan 12
Hjertmanskärr

Byggnadsår: Före 1879

Gathuset är timrat i två våningar och försett med grå locklistpanel förutom bottenvåningens gatufasad, som har klätts med blå träfiberskivor mellan de sekundärt upptagna stora skyltfönstren. Även övriga fönster är av senare datum. Sadeltaket är belagt med enkupigt tegel. Runt den grusade gården ligger flera äldre rödmålade gårdshus.

Kv Draken 21

Odengatan 12, Gelbgjutaregatan 16
Västra Fridhem

Byggnadsår: 1800-talets första hälft

Gathuset i två våningar är uppfört i timmer med grön locklistpanel. Byggnaden har sadeltak med falsad plåt. Den kullerstensatta gårdsplanen är kringbyggd med flera gårdshus och bodar. Byggnaden inrymde under 1800-talets senare del den Storckenfeldtska flickskolan.

Stg 574

Odengatan 8, Bokbindaregatan 23
Nydala

Byggnadsår: 1800-talets första hälft

Gathuset i två våningar är uppfört av timmer. Fasaden med ljus blågrön locklistpanel har en dekorativ portal. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel. Vid Odengatan ligger en envånings länga med träpanel samt enkupigt taktegel.

Kv Druvan

Kvarteret är helt avrivet förutom en skolbyggnad och en butik. Båda dessa byggnader är typiska för områdets tidigare utformning. Butiken är idag den enda återstående representanten för det tidigare utbredda och karaktäristiska småbutiksväsendet.

Stg 561

Kanalgatan 20

Byggnadsår: 1824

Arkitekt: P G Salvin

Gathuset samt flygeln är en våning höga samt uppförda av timmer med gul locklistpanel och sadeltak med enkupigt tegel. Byggnaden inrymde mellan 1824 och 1846 en växelundervisningsskola av Lancastertyp. Efter en period som folkskola övertogs byggnaden 1872 av den s k Östra skyddsskolan.

Kv Druvan, Dromedaren 9

Slottsgatan 23

Byggnadsår: 1880-talet

Tomten innehåller en tvåvåningsbyggnad av timmer med tegeltäckt sadeltak. Fasaden är klädd med liggande fasspontpanel samt dekorerad med en smal gördelgesims, rika fönsteromfattningar och en konsolburen takkornisch. I byggnadens hörn finns en speceributik med delvis bevarad inredning. På gården ligger en uthuslänga i skiftesverk och en körport med gjutjärnsgaller åt gatan.

Kv Duvan 5

Kälgårdsgatan 19

Byggnadsår: Omkring 1880

Tvåvåningsbyggnad av timmer med tegelklätt sadeltak och gul locklistpanel. Väster om huvudbyggnaden finns en envånings byggnad av timmer med gul locklistpanel, brun liggande träpanel och bruna detaljer. Byggnaden har ett sadeltak klätt med tvåkupigt tegel. Vid sekelskiftet innehöll huset en sotarkammare, d v s omklädnings- och tvättrum för skorstensfejarmästare Landéns personal.

Fortunagatan 10

Byggnadsår: 1882

Arkitekt: K A Möller

Timmerhus i en och en halv våning som vilar på en putsad stenfoot. Fasaden är klädd med gul locklistpanel. Det tegelklädda sadeltaket bryts av en tvärställd gavelutbyggnad.

Kv Duvan 45 C samt del av 46 A

Gelbgjutargatan 7

Byggnadsår: 1860-talet

Timrad tvåvåningsbyggnad med gul locklistpanel och röda fönsterbågar i vita omfattningar. Huset vilar på en sockel av huggen sten och har ett sadeltak belagt med grön falsad plåt. På gården finns ett vårdträd samt två envåningslängor, med ljus locklistpanel och tegelklädda sadeltak, innehållande brygghus och målareverkstad.

Kv Ekorren, stg 167

Västra Holmgatan 35, Snickaregatan 7

Byggnadsår: 1880-talet

Tomten innehåller två byggnader. Vid Västra Holmgatan ligger ett tvåvånings trähus. Fasaden är klädd med eternitplattor och sadeltak med falsad plåt. Byggnadens södra hörn är, på ett för tidsperioden typiskt sätt brutet och innehåller entrén till en butikslokal. Mot Snickaregatan finns ett mindre timrat bostadshus i en och en halv våning. Byggnaden är klädd med ljus locklistpanel och fönsterbågarna är blåmålade. Sadeltaket är täckt med svart papp.

Kv Eldslandet 8

Västra Holmgatan 20
Mariannelund

Byggnadsår: Gathuset omkring 1800-talets
mitt, gårdshuset 1899

Arkitekt: (Gårdshus) F Sundbärg

Gathuset är i två våningar och uppfört av timmer med ljusmålad locklistpanel. Sadeltaket är täckt med grönmålad falsad plåt. På gården finns mot nordvästra och sydöstra tomtgränserna två smala tvåvånings bostadshus i tegel. Fasaderna är putsade i ljust gult. På gården finns även ett bostadshus i två våningar av trä. Fasaden består av kraftigt gul locklistpanel och brunmålade snickarglädjedetaljer bl a en veranda. Vidare innehåller gården en verkstadslänga i korsvirke med fyllning av rött tegel, samt flera uthuslängor.

Gården utgör ett av Jönköpings mycket få bevarade exempel på en förtätad gårdsmiljö med både lägenheter och verkstäder.

Stg 164 och 165

Aspholmsgatan 10

Byggnadsår: Troligen 1780-talet

Fastigheten består av två sammanbyggda hus. Bostadshuset i en och en halv våning är uppfört av timmer på en hög sockel av tuktad sandsten. Fasaden har gul locklistpanel. Taket är delvis avvalmat och täckt med enkupigt tegel. Den lägre envåningslängan är timrad, har sexdelad plan och är försedd med röd locklistpanel och sadeltak med enkupigt tegel. Omkring sekelskiftet 1800 utgjorde Aspholmen värdshus.

Kv Finland 2I

Klockgjutaregatan 8 A-B

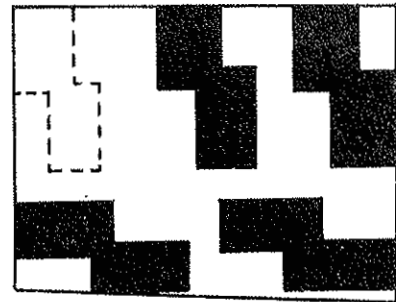
Sandgatan 9 A-B

Byggnadsår: 1951

Arkitekt: Å Magnusson

Bebyggelsen utgörs av fyra bostadshus med samma utformning. (Kvarteret kompletterades 1971 med en likformig byggnad.) Byggnaderna är tre våningar höga och uppförda i gult tegel som ligger synligt i fasaden. Huset vilar på en brun putsad sockel och pryds av balkonger, burspråk, fönsteromfattningar i tegel samt vita snickeridetaljer. Husens planform, med små vinklar, samt deras inbördes placering medför att det bildas en öppen gård i mitten av kvarteret.

Byggnadssättet utgör ett tredje steg i hyreshusens förändrade kvartersutformning på Liljeholmen. Efter det slutna storgårdskvarteret och de öppna skivhuskvarteren följde en form som försökte ta vara på skivhusens förmåga att släppa fram ljus, luft och grönska till alla lägenheter men som samtidigt behåller något av storgårdens intimitet.

Kv Fiskaren I

Lönholmegatan

Byggnadsår: Troligtvis 1800-talets senare hälft

På tomten finns en fiskarstuga om ett rum och kök samt ett uthus i vinkel. Byggnaderna utgör de enda resterna av den tidiga utkantbebyggelsen längs landsvägen till Huskvarna.

Kv Fiskaren 3

Östra Storgatan 99

Byggnadsår: 1937

Arkitekt: Monteringshus från Borohus,
Landsbro.

På tomten finns en mindre villa i två våningar. Fasaden har gul locklistpanel och gröna snickerier. Sadeltaket är avvalmat och klätt med tegel. Trädgårdstomten utgör tillsammans med Fiskaren 1 och 4 ett viktigt inslag av grönska i gatubilden.

Kv Fiskaren 4

Östra Storgatan 99

Byggnadsår: 1880-talet

På tomten finns en envånings timmerbyggnad som uppfördes som smedja.

Kv Flöjten 1

Lillgatan 2, Liljeholmsgatan 3, Mellangatan 5

Byggnadsår: 1924

Arkitekt: Y Schmeling

Bostadshus som är tre våningar och uppfört av tegel med vit putsfasad, i bottenvåningen spritputs och däröver slätputs. Fasaden har frontespis och körport i mittaxeln. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel.

Kv Flöjten 2

Mellangatan 7

Byggnadsår: Omkring 1935

Arkitekt: O Öberg

Byggnaden är tre våningar hög och uppförd av tegel. Fasaden är utförd i gul slätputs utom partiet mellan sockeln och nedersta fönsterraden som är spritputsad. Sockeln är putsad i grått. Husets sadeltak är täckt med tegel.

Kv Fogden

Kvarteret bebyggdes successivt under 1920-, 30-och 50-talen. Byggnaderna är välbevarade och ger en bild av bebyggelseutvecklingen från storgårdskvarter till skivhus och från tjugotalsskiss till funktionalism inom ramen för en stadsplan från 1800-talets slut.

Kv Fogden 1

Östra Storgatan 118, Liljeholmsgatan 1

Byggnadsår: 1920

Arkitekt: Knutsson & Berggren

Bostadshuset är tre våningar högt och uppfört av tegel med sockel av huggen sten. Byggnaden, som omsluter tre sidor av en gård, är avsedd att utgöra en del av ett tänkt storgårdskvarter. Fasaden är spritputsad i en brun färg och har vita spröjsade fönster samt burspråk. Vid det tegelbelagda sadeltakets fot finns ett tandsnitt.

Kv Fogden 2

Östra Storgatan 120, Lillgatan 3

Byggnadsår: 1958

Arkitekt: B Andersson

De två byggnaderna på denna tomt utgör förlängningar av "storgårdskvarteret" Fogden 1. Byggnaderna är av tegel, tre våningar höga och försedda med tegeltäckta sadeltak. Fasaderna är ljus slätputsade och odekorerade. I bottenvåningen mot Storgatan finns butikslokaler med oputsad fasad.

Kv Fogden 3

Östra Storgatan 122

Byggnadsår: 1936

Arkitekt: E Steenlås

Byggnaden är tre våningar hög och har valmat tegeltäckt tak. Husets tegelstomme är slätputsad i en gul färg. Skivhuset, som vänder gaveln mot gatan, präglas av symmetri och frånvaron av dekorativa element samt variationen av fönsterstorlekarna.

Kv Fogden 4

Östra Storgatan 124

Byggnadsår: 1935

Arkitekt: N Lindberg

Skivhuset, med gaveln mot gatan, är tre våningar högt och försett med tegeltäckt sadeltak. Byggnaden är uppförd i tegel och slätputsad i en gul färg. Karaktären på byggnaden skapas genom den stränga symmetrin, frånvaron av dekorativa element och de vertikala fönsterpartierna i trapphusen.

Kv Folkskolan 2

Östra Storgatan 87

Liljeholmsskolan

Byggnadsår: 1871

Arkitekt: P Rapp

På tomten finns Östra folkskolans första skolbyggnad, i två våningar uppförd av tegel. Den ljusa putsade fasaden med rundbågiga spröjsade fönster och tandsnittslist vid takfoten ger byggnaden drag av den nyklassicistiska stilen. Det valmade taket är täckt med enkupigt tegel. (forts)

Kv Folkskolan 2 (forts)

Byggnadsår: 1900

Arkitekt: F Sundbärg

Skolbyggnaden tillhör Östra folkskolan och är uppförd i tre våningar av tegel. Fasaden består av omväxlande slätputsade och spritputsade partier, hörnkedjor, frontespis, rundbågiga fönster och trapptorn. Taket är rött och täckt med tegel och plåt. Yttre renovering 1988.

Kv Fänriken 13

Börngatan 7 A-D,
Kilallén 10 A-B.

Byggnadsår: 1950

Arkitekt: Svenska Rikshyggens
arkitektkontor, Stockholm 1949.

Bebyggelsen längs Starrgatan i kvarteret Fänriken utgör tillsammans med det tidigare omtalade kvarteret Finland en välbevarad bebyggelsemiljö mot Liljeholmsparken. Den enhetliga bebyggelsen är ett viktigt inslag i park- och rekreationsmiljön.

Byggnaderna är tre våningar höga och ljust putsade. Fasaderna vilar på grå putsade socklar, är försedda med burspråk samt avslutas av tegelklädda sadeltak.

Kv Freden 2

Rosenbergsgatan 6

Byggnadsår: 1870-talet

Gathuset är i två våningar och uppfört av timmer. Fasaden består av ljust gul locklistpanel, sexrutade fönster med vita omfattningar och en senare tillkommen klassicerande portal. Byggnaden har sadeltak med tegel.

Stg 219

Östra Storgatan 114, Rosenbergsgatan 2

Byggnadsår: 1905

Arkitekt: A Atterström

Hörnhuset är i tre våningar och uppfört av tegel. Fasaden är spritputsad, bottenvåningen i brunt och däröver gulröd. Burspråk och frontespiser artikulerar fasaden. Byggnaden har svart plåttak. Arkitekten har förlagt fasadens tyngdpunkt till hörnet vilket var vanligt vid sekelskiftet.

Stg 220

Rosenbergsgatan 4

Gathuset är i två våningar och uppfört av timmer med vit locklistpanel. Fönstren är sexrutade med profilerade vita omfattningar. Sadeltaket är täckt med tegel.

Kv Freja 4

Östra Storgatan 91

Byggnadsår: 1898, tillbyggt på 1950-talet

Arkitekt: I G Clason

Bostadshuset är i två och tre våningar och uppfört av tegel med spritputsad röd fasad och vita horisontella band. Byggnaden har säteritak och sadeltak med svart glaserat tegel. Villan uppfördes av överste De Laval som privatbostad på platsen för plantagen Liljeholmen, ett tidigare utvårdshus.

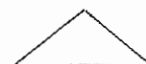
NÅGRA ARKITEKTUR- OCH BYGGNADSTERMER som förekommer i texten

Attikavåning	Horisontalt rektangelformat fasadparti ovanför takfoten.
Burspråk	Utbyggt fönsterförsett fasadparti utan direkt beröring med marken.
Entresolvåning	Låg mellanvåning.
Fris	Vågrätt, sammanhängande band med ornament eller bildframställning.
Frontespis	Ovanför taklisten uppskjutande, vanligen gavelprytt eller gavelliknande, parti av en byggnad.
Fronton	Triangel- eller segmentformat överstycke ovanför en byggnads taklist eller ovanför dörr- eller fönsteröppning.

Gaveltyper:

Trapp-
gavel

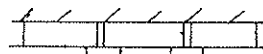
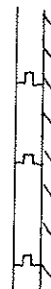
Triangel-
gavel

Segment-
bågsgavel

Gesims	Markerat listverk som upptill avslutar en fasad eller väggyta, eller avdelar en sådan mellan våningarna, s k gördelgesims.
Hörnkedja	Markering av byggnads hörn genom kvader.
Kolonn	Fristående, monolitiskt, vertikalt stöd bestående av bas, skaft och kapitel.
Kornisch	Krönade listverk på en fasad eller annan väggyta, ofta löpande runt hela byggnaden eller rummet.
Kvader	Kub- eller rektangelformad byggnadssten med släta eller enbart grovhuggna ytor.
Lanternin	Liten taköverbyggnad med ljusinsläpp.
Lisen	Vertikalt, slätt murband som skjuter ut förhållandevis obetydligt framför en muryta.
Lunett	Halvcirkel- eller segmentformigt fält.
Mezzaninvåning	Låg mellanvåning, i fasaden vanligen redovisad som en rad av små fyrkantiga fönster.

Paneltyper:

Locklist-
panelFasspont-
panel

Pilaster

Flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligen förhållandevis obetydligt utskjutande framför murlivet.

Revetering

Putsbeklädnad på träunderlag.

Risalit

Svagt framkjutande fasadparti, fört genom byggnadens hela höjd.

Rustik

Kvadermur med försänkta fogar. Rustik kan också imiteras i puts, ibland enbart med horisontala skåror, bandrustik.

Skihhus, lamellhus

Långa, fritt liggande smala byggnadskroppar.

Spritputs

Fasadputs som innehåller grovt grus eller småsten och därmed får en markant ytstruktur.

Storgårdskvarter

Kvarter med sammanbyggda hus i gatulinjen och en inre gård.

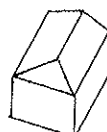
Strävpelare

Pelarlignande murförstärkning som upptar ett sidetryck från muren.

Taktyper:

Sadeltak

Valmat tak

Avvalmat
sadeltakBrutet tak,
även Mansardtak

Säteritak

Taktegel:

Enkupigt

Tvåkupigt

Tandsnitt

Listornament i form av en rad tätt placerade regelbundet ordnade kubformer på listens undersida.

Trepass

Vanligt dekorativt arkitekturelement i gotisk byggnadskonst, utfört i relief eller som genombrytning av murverk.

ARKITEKTERNA

Atterström August, 1865-1930
Stadsarkitekt i Jönköping 1901-1930

Clason Isak Gustaf, 1865-1930
Arkitekt, ritade bland annat Hallwylska palatset och Nordiska muséet i Stockholm.

Dahlbergh Erik, 1625-1703
Officer, landshövding och arkitekt

Fleming Hans, troligen 1540-tal - 1623
Arkitekt och slottsbyggmästare

Hallman Per Olof, 1869-1941
Stadsplanearkitekt

Högström T, 1823-1884
Stadsbyggmästare i Jönköping 1855-1862

Karling Jonas, 1849-1931
Ingenjör, rektor vid Tekniska Yrkesskolan i Jönköping

Knutsson & Berggren
Byggnadsfirma

Knutsson Anders, 1879-1955
Byggmästare

Knutsson Olof, 1908-1981
Byggnadsingenjör

Lilienberg Albert, 1879-1967
Stadsplanearkitekt

Lindström Fredrik Olaus, 1847-1919
Arkitekt

Magnusson Åke, född 1917
Civilingenjör vid Byggnadstekniska byrån

Oppman Birger, 1818-1876
Arkitekt och byggmästare

Palmér R, 1796-1865
Byggmästare

Pauli Göran, 1891-1940
Stadsarkitekt i Jönköping 1931-1940

Petersson Adrian Crispin, 1835-1912
Arkitekt

Rapp P
Arkitekt och byggmästare i Göteborg

Salvin Peter Georg, 1757-1834
Stadsbyggmästare i Jönköping 1790-1834

Steenläås Edvard, f. 1896
Arkitekt

Stoltz Carl-Axel, 1904-1975
Stadsarkitekt i Malmö

Sundbärg Fredrik, 1860-1913
Stadsarkitekt i Jönköping 1891-1901

Sundius Per Georg, 1823-1900
Stadsplanearkitekt

Törnqvist Albert, 1819-1900
Arkitekt

De la Vallée Simon, troligen 1590-1642
Arkitekt

Wickman Gustaf, 1858-1916
Arkitekt

Widén Boo D, f. 1913
Biträdande stadsarkitekt i Jönköping 1944-

Witting Wilhelm, 1826-1893
Stadsbyggmästare i Jönköping

Zettervall Helgo, 1831-1907
Arkitekt

Öberg Oskar, 1883-1940
Arkitekt

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Stadsplaner och kartor i stadsingenjörskontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Byggnadsritningar i stadsarkitektkontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Fotografier, Jönköpings Läns Museum.

Litteratur

Adresskalender för Jönköping år 1906.

Ahlstrand, J T	Arkitekturtermer Lund, 1969.
Andersson, H O & Bedoire, F	Bankbyggande i Sverige. Uddevalla 1981.
Andersson, S-O,
Björck, G & Munck, K	Från välgörenhet till kommunal barn-
omsorg. Det okända Jönköping. JLM,
Jkpg, 1984.
Améen, L	Stadsbebyggelse och domänstruktur.
Lund 1964.
Améen, L	Stadsplan och bebyggelseutveckling.
Jönköpings stads historia, del III.
Värnamo 1971.
Areslätt, T	Jönköping. Medeltidsstaden nr 58.
Riksantikvarieämbetet, Sthlm 1984.
Areslätt, T	Den medeltida staden. Jönköping
700 år. Jönköpings Läns Museum, (JLM),
Jkpg 1984.
Björkman, R	Ur Holmgatornas minne. Smålands
Allehandas julnummer 1917.
Blomkvist, N & Jonsson, M	Stadsväsende och stadsbebyggelse
1450/1550 - 1820/60. Vägledning för
upprättande av kulturminnesvårdsprogram.
Riksantikvarieämbetet.
Börjesson, K	1600-talsstaden. Jönköping 700 år.
JLM, Jkpg 1984.
Börjesson, K	Jönköpings slott. Jönköping 700 år.
JLM, Jkpg 1984.
Centrala Jönköping, - en användningsplan. Den nordiska trästaden. Konsthög-
skolans arkitekturskola, Sthlm 1972.	
Claesson, A M	Trästadens förändring. Jönköping
700 år. JLM, Jkpg 1984.

Ericsson, P	Bad och badhus i Jönköping.
Gudmundsgillet's årsbok. Jkpg 1981.
Gunér, T	Dagligt liv på 1700-talet. Jönköping
700 år. JLM, Jkpg 1984.
Gunér, T	Göta hovrätt 350 år. Jönköping 700 år.
JLM, Jkpg 1984.
Holmberg, C	Barndomsglimtar från Västra Holmgatan.
Det okända Jönköping. JLM, Jkpg 1984.
Johansson, E O	Några stadsplaneprojekt för Jönköping från
1600-talets början. Meddelande från Norra
Smålands Fornminnesförening, X. Jkpg,
1932.
Jönköping 700 år	En stadshistorisk utställning.
Utställningskatalog, JLM, Jkpg, 1984.
Jönköpings historia I-IV	Jkpg, 1917 - 1921.
Jönköpings stads historia I-III	Värnamo, 1963, 65 & 71.
Karlson, B E	Storgatan i Jönköping. Småländska
kulturbilder, meddelande från Jönköpings
Läns Hembygdsförbund och stiftelsen JLM
XLVII, Jkpg 1974.
Karlson, B E	Bebyggelse i Jönköping 1612 - 1870,
Offentliga institutioner. Småländska
kulturbilder, meddelande från Jönköpings
Läns Hembygdsförbund och stiftelsen JLM
LVI, Jkpg 1984.
Karlson, B E	1600-talsstaden, Opublicerat manuskript,
1985.
Karlsson, F	Från industristad till service- och förvalt-
ningscentrum. Jönköping 700 år. JLM, Jkpg
1984.
Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och
Ljungarum. JLM 4/82.	
Larsson, S	Sjuhundra år i Jönköping. Jkpg 1983.
Lindqvist, A	Arkitekt i industrisamhället.
Om stadsarkitekten August Atterström.
Småländska kulturbilder, meddelande från
Jönköpings Läns Hembygdsförbund och
stiftelsen Jönköpings Läns Museum LIII,
Jkpg 1981.
Kongl. Maj:ts nådiga byggnadsstadga för rikets städer, af den 8 maj 1874. Jkpg
1876.	

- Metelius, I
Hantverk. Jönköping 700 år. Utställningskatalog, JLM, Jkpg, 1984.
- Millqvist, E
En gammal gård och dess ägare. Mäster Gudmunds Gilles årsbok. Jkpg, 1934.
- Det okända Jönköping
JLM, Jkpg, 1984.
- Paulsson, G (red)
Svensk stad, del I-III. Sthlm 1950 & 1953.
- Rentzhog, S
Stad i trä. Lund 1967.
- Sanering i Jönköping, del V.
Kulturhistorisk inventering av bebyggelse i Jönköpings kommun. Jönköpings kommun 1975.
- Thede, I
Från marknadsbod till butik. Byggnader för handel i Jönköping under 700 år. Småländska kulturbilder, meddelande från Jönköpings Läns Hembygdsförbund XXXXI, Jkpg, 1968.
- Wikner, G
Glimtar från "Liljeholmsqvarteret". Mäster Gudmunds Gilles årsbok. Jkpg, 1941.
- Wikner, G
En vandring längs Smedjegatan vid 1800-talets slut. Meddelande från Jönköpings Läns Hembygdsförbund XXII, Jkpg, 1949.
- Åsgrim-Berlin, A
Torpa i Jönköping. Kulturhistorisk utredning av en stadsdel med bebyggelse från 20-, 30- och 40-talen. JLM 9/1983, Jönköpings kommun/stadsarkitektkontoret 6/83.
- Åsgrim-Berlin, A
Arbetarbostäder, bostadsföreningar och barnrikehus. Det okända Jönköping. JLM, Jkpg, 1984.
- Åsgrim-Berlin, A
Sahlströmska yllefabriken i Jönköping. Det okända Jönköping. JLM, Jkpg 1984.